

بخش

کلیات

مقدمه

در میان برنامه‌های درسی، مطالعات اجتماعی یک حوزه یادگیری اصلی و کلیدی است که تقریباً در تمام کشورهای دنیا آموزش داده می‌شود. در دهه اخیر به موازات لزوم پاسخگویی به نیازهای نو در عرصه آموزش این درس، تربیت اجتماعی و ضرورت برون‌رفت از رویکردهای سنتی و همچنین تدوین اسناد تحولی، از جمله برنامه درسی ملی، برنامه جدیدی نیز برای این حوزه یادگیری تدوین شده است. در این برنامه، لزوم تحول در رویکردها، اصول، اهداف و سازماندهی محتوا در این درس تأکید شده و موارد مذکور با نگاهی نو تنظیم شده است.

۱.۱. تعریف و ماهیت مطالعات اجتماعی

مطالعات اجتماعی یک حوزه یادگیری است که از تعامل انسان با محیط‌های اجتماعی، فرهنگی، طبیعی، اقتصادی و تحولات زندگی بشر در گذشته، حال و آینده و جنبه‌های گوناگون آن بحث می‌کند.

از آنجا که این درس بر محور کنش متقابل آدمیان با یکدیگر و با محیطی که در آن به سر می‌برند – در روند زمانی – استوار است، می‌توان ادعا کرد که جامعه، مکان و زمان سه محور عمده این درس‌اند.

مطالعات اجتماعی یک حوزه یادگیری بین رشته‌ای است که از مفاهیم رشته‌های علمی چون جغرافیا، تاریخ، اقتصاد، علوم سیاسی، جامعه‌شناسی و همچنین آموزش‌های مدنی، مطالعات شهروندی و زیست محیطی، دین و اخلاق بهره می‌گیرد.

۱.۲. ضرورت‌ها و جهت‌گیری‌های اصلی در آموزش مطالعات اجتماعی

مفاهیم رشته‌های علمی که به آنها اشاره شد، به همراه ارزش‌های کلیدی و مهارت‌های کاوشگری، سعی در رساندن دانش‌آموزان به مقصد غایی این حوزه؛ یعنی شکوفایی فطرت و تربیت انسان‌های شایسته و مؤمن و پرورش شهروندان مطلوب به منظور مهیا شدن برای زندگی در جامعه را دارد. به عبارت دیگر این حوزه یادگیری می‌کوشد تا از طریق آموزش برخی دانش‌ها، مهارت‌ها و صلاحیت‌های مورد نیاز؛ افراد را به گونه‌ای تربیت کند که هم در زندگی فردی و هم در زندگی اجتماعی، نقش کارآمد و شایسته‌ای را ایفا کنند.

توجه به اسناد بالادستی نظام آموزش و پرورش کشور از یک سو و نظرسنجی‌ها، نیازسنجی‌ها و پژوهش‌های انجام شده در کشور از سوی نهادها و سازمان‌های مختلف، تدوین‌کنندگان برنامه درسی جدید مطالعات اجتماعی را به سمت توجه و تأکید بر شش محور زیر در سرفصل‌ها و محتوای این برنامه جدید سوق داده است. شایان ذکر است که این محورها ضرورت‌های آموزشی این برنامه درسی را نیز نمایان می‌کنند.

۱ تقویت عزت و هویت ایرانی، اسلامی

۲ ترویج و درونی‌سازی اخلاق و ارزش‌های اسلامی

۳ شناخت حقوق و مسئولیت‌های فردی و اجتماعی و شهروندی در سطوح مختلف و تقویت مهارت‌ها و نگرش‌های مربوط به آنها

۴ شناخت میراث فرهنگی، استعدادها و قابلیت‌های کشور و جایگاه کشور در جهان و توانایی برقراری ارتباط مؤثر در سطح جهانی

۵ پیشگیری از بروز بحران‌های تربیتی و آسیب‌های اجتماعی در کودکان و نوجوانان و کاهش کج‌روی‌های اجتماعی و گسترش رفتارهای به‌هنجار

۶ گسترش بهداشت روانی، تقویت روحیه خودباوری، نشاط، سازندگی و پویایی امید به آینده و اعتماد به نفس

به‌طور کلی می‌توان گفت که سه مؤلفه تقویت هویت ملی، اخلاق محوری در نظام اجتماعی و مهارت‌های زندگی از موارد مهمی است که برنامه مطالعات اجتماعی آنها را در اهداف، محتوا و روش‌ها پیگیری می‌کند.

آموزش آداب و مهارت‌های زندگی جایگاه ویژه‌ای در برنامه درسی مطالعات اجتماعی دارد. حوزه آداب و مهارت‌های زندگی در برنامه درسی ملی به عنوان یکی از حوزه‌های یازده‌گانه، به رسمیت شناخته شده است. آموزش آداب و مهارت‌های زندگی اگرچه در کل برنامه‌های درسی دنبال می‌شود، اما با درس مطالعات اجتماعی پیوند نزدیک‌تری دارد و بخش قابل توجهی از آداب و مهارت‌های زندگی را می‌توان در چارچوب و بستر این درس به دانش‌آموزان ارائه داد. لذا در رویکرد جدید سعی بر آن است که محتوای آموزش هرچه بیشتر با زندگی دانش‌آموز پیوند بخورد و به‌جای تأکید بر محفوظات و دانستنی‌های پراکنده و زیاد، مطالب مفید و کاربردی آموزش داده شود.

۳-۱-۱. عناصر و مؤلفه‌های برنامه درسی مطالعات اجتماعی

□ در برنامه درسی مطالعات اجتماعی، به منظور تعیین حوزه‌های مرتبط با مطالعات اجتماعی، از حوزه‌های موضوعی^۱ استفاده شده است که به جای رشته‌های علمی، فضای بازتری را برای تلفیق به‌وجود می‌آورند.

۱- منظور از حوزه‌های موضوعی، اندیشه‌های اساسی و محوری در هر رشته علمی است که موضوعات مختلف حول و حوش

آن اندیشه، ساماندهی می‌شود.

براساس نیازهای علمی برنامه، پنج حوزه موضوعی انتخاب شده و برای هر یک از حوزه‌های موضوعی نیز سه مفهوم کلیدی در نظر گرفته شده است. محتوای موضوعی و علمی برنامه در قالب این حوزه‌های موضوعی و مفاهیم کلیدی ساماندهی می‌شوند. به علاوه، هر یک از این حوزه‌ها، مفاهیم و موضوعات یک یا چند رشته علمی و فراتر از آن را پوشش می‌دهد.

۱ زمان، تداوم و تغییر ← تاریخ

۲ مکان و فضا ← جغرافیا

۳ فرهنگ و هویت ← جامعه‌شناسی، تاریخ، مردم‌شناسی، دین و اخلاق و ...

۴ نظام اجتماعی ← علوم اجتماعی، جامعه‌شناسی، حقوق، علوم سیاسی و ...

۵ منابع و فعالیت‌های اقتصادی ← اقتصاد، جغرافیا، مطالعات زیست محیطی، دین، اخلاق و ...

۱- زمان، تداوم و تغییر: این راهبرد از حوزه تاریخ بهره می‌گیرد و با استفاده از شواهد و مدارک برای فهم تغییرات و تداوم پدیده‌ها در روند زمان تأکید دارد. به موازات سیر زمان، بخشی از حال به گذشته و بخشی از آینده به حال می‌پیوندد. همپای حرکت طولانی و ممتد زمان، تحولات و رویدادهای فراوانی در صحنه گیتی رخ داده و می‌دهد. در این حرکت، آنچه بیش از همه خودنمایی می‌کند، تغییرات است؛ اما در ورای این تغییرات، واقعیتی به نام «تداوم» نهفته است. به عبارت دیگر علی‌رغم تغییر هر آنچه در محیط طبیعی و محیط پیرامون جامعه وجود دارد و همچنین تغییر شرایط و ملزومات زندگی اجتماعی انسان، چیزهایی هم باقی می‌ماند و تداوم می‌یابد. با شناختن و حفظ چیزهای ارزشمند انسان‌های پیشین می‌توان به تبیین هویت دیروز، امروز و فردای انسان پرداخت؛ چرا که بسیاری از دستاوردهای تمدن و فرهنگ فعلی بشر، میراث تلاش و تجربه نسل‌های پیشین است. دانش‌آموزان از طریق این راهبرد با مفهوم تغییرات و تداوم در محیط‌ها و مکان‌ها، منابع و فعالیت‌های اقتصادی، فرهنگ‌ها و نظام‌های اجتماعی آشنا می‌شوند. همچنین پندآموزی و عبرت گرفتن از رویدادها و حوادث تاریخی گذشته، فهم چرایی و چگونگی تحولات زندگی اجتماعی در هر دوره و ترسیم دورنمای زندگی آینده، تلاش برای کشف واقعیت‌ها، بی‌بردن به ضعف‌ها و کاستی‌ها یا پیشرفت‌ها در هر دوره و سرانجام علاقه‌مندی به شناخت و حفظ میراث فرهنگی کشور و آشنایی با زندگی و خدمات شخصیت‌ها و مفاخر در دوره‌های زمانی از طریق حوزه «زمان، تداوم و تغییر» دنبال می‌شود.

۲- مکان و فضا: این راهبرد بیشتر از حوزه جغرافیا بهره می‌برد و بر درک تعامل متقابل انسان و محیط، فرایندهای طبیعی در محیط‌های زیستی، الگوهای پراکندگی فضایی پدیده‌ها و اهمیت مکان‌ها و فضاها تأکید دارد. مکان، بستر و جایگاه وقوع پدیده‌ها و فرایندهاست و از نظر موقعیت (نسبی و مطلق) و ابعاد گوناگون و ویژگی‌های مختلف بررسی می‌شود. سیستم‌های فضایی به مجموعه‌های هماهنگ و مرتبط در قالب مکان گفته می‌شود. هر محیط جغرافیایی خاص، یک سیستم فضایی را به نمایش می‌گذارد. شناخت ویژگی‌های محل زندگی، درک و مقایسه تفاوت‌ها و تشابهات مکان‌ها، تنوع محیطی، نحوه تعامل انسان و محیط در روند زمان، مسائل و مشکلات توسعه نواحی و کشورها (ملل محروم و کشورهای توسعه یافته) قابلیت‌ها و امکانات محیطی و جغرافیایی کشور و همچنین حفاظت از محیط و مکان از اهم مباحث این راهبرد است.

۳- فرهنگ و هویت: این راهبرد بیشتر مباحث خود را از مردم‌شناسی، جامعه‌شناسی و تاریخ می‌گیرد. فرهنگ مفهومی عام است که از آن برای توصیف جنبه‌های نهادی و آموخته در جوامع انسانی استفاده می‌شود. به تعبیر دیگر فرهنگ، شیوه عمومی زندگی گروه یا گروه‌هایی از مردم است که عناصری از قبیل عادات، باورها، سنت‌ها، ارزش‌ها و نقاط مشترک آنها را به یکدیگر پیوند می‌دهد و وحدت اجتماعی ویژه‌ای به وجود می‌آورد.

منظور از جامعه، گروه‌ها و نظام‌های اجتماعی‌اند که در سرزمین مشخصی به عنوان کشور زندگی می‌کنند، فرهنگ مشترک دارند؛ تابع اقتدار سیاسی واحدی هستند و از استقلال نسبی برخوردارند. میراث فرهنگی عبارت است از چیزهایی که هر نسل برای نسل دیگر به ارث می‌گذارد. فنون و دانستنی‌ها، ساخت‌ها، نهادها و برخی از ارزش‌ها واقعیاتی‌اند که در نسل‌ها دوام می‌یابند. میراث فرهنگی از طریق انتقال ارادی آداب و سنن به نسل‌های بعد می‌رسد یا در فرهنگ زمان حال تجلی می‌یابد.

هویت عبارت است از احساس مثبتی که فرد نسبت به ویژگی‌های خود دارد، ویژگی‌هایی که وی خود را با آن تعریف می‌کند. شناخت ویژگی‌های فرهنگی، تعمیق آشنایی با جلوه‌های تمدن و فرهنگ اسلامی، ایرانی و جوامع مسلمان، شناسایی مفاخر علمی، فرهنگی، هنری، مذهبی و آثار آنها، شناخت علل و عوامل تحولات فرهنگی و نظام‌های اجتماعی در دوره‌های مختلف زمانی، آشنایی با میراث فرهنگی، ارج‌گذاری به دستاوردها و پیشرفت‌های فرهنگی و توانایی نقد فرهنگ‌ها از اهم مباحث مطرح در این زمینه است.

۴- **نظام اجتماعی:** این راهبرد بیشتر مباحث خود را از حوزه‌های علوم اجتماعی، جامعه‌شناسی، حقوق و علوم سیاسی می‌گیرد. نظام، مجموعه اجزای تشکیل‌دهنده هر پدیده است که به یکدیگر پیوسته‌اند و یک واحد را تشکیل می‌دهند؛ به طوری که تغییر هر یک از عناصر بر اجزای دیگر مؤثر است. **نظام اجتماعی** مجموعه‌ای متشکل از کنش‌ها و واکنش‌های تعدادی از افراد است که روابط آنها با یکدیگر به طور متقابل به سوی کانونی مشترک (هدف مشترک) یا کانون‌هایی به هم پیوسته جهت می‌یابد. به عبارت دیگر نظام اجتماعی به مجموعه‌ای از «نقش‌های» اجتماعی متقابل به هم پیوسته که در جهت هدفی مشخص به هم پیوسته‌اند و به صورت یک واحد یکپارچه درآمده‌اند، گفته می‌شود. شناخت حقوق و مسئولیت‌های شهروندی به عنوان نقش‌های اعضای یک جامعه و همچنین مؤسسات و نهادهای اجتماعی در جهت مشارکت آگاهانه و فعال در تعیین سرنوشت خود و جامعه و دستیابی به مهارت‌های اجتماعی از محورهای مهم و کلیدی در آموزش این حوزه است.

۵- **منابع و فعالیت‌های اقتصادی:** این راهبرد بیشتر مباحث خود را از اقتصاد و مطالعات زیست‌محیطی و جغرافیایی می‌گیرد. انسان امروز برای تأمین نیازهای خود و ادامه زندگی به کالاها و خدمات گوناگونی نیاز دارد. این کالاها و خدمات با استفاده از منابع و امکانات موجود در محیط فراهم می‌شود. استفاده از منابع در جهت رفع نیازهای بشر به فرایندهای اقتصادی تولید، توزیع و مصرف منجر می‌شود. منابع در دسترس انسان محدودند و اهمیت هر یک از آنها برحسب شرایط فرهنگی و فناوریانه در طی زمان تغییر می‌کند. با توجه به افزایش جمعیت جهان، بشر امروز با «بحران منابع» روبه‌روست. با پیشرفت جوامع بشری و تبدیل بهره‌برداری و سازماندهی فعالیت‌های اقتصادی از اقتصاد ساده بدون پول دوران‌های اولیه به اقتصاد پیچیده کنونی، تغییرات عمیقی در نیازها، مشاغل و نقش‌ها پدید آمده است. برخورد عقلایی و مبتنی بر تفکر و خلاقیت با انواع منابع (اعم از سرمایه، نیروی انسانی، منابع طبیعی و ...) که منجر به حداکثر استفاده بهینه از منابع می‌شود، اهمیت قابل ملاحظه‌ای دارد.

از عمده‌ترین مباحث این حوزه، آشنایی با نحوه کسب اطلاعات اقتصادی، فرایندهای مربوط به تولید، توزیع و مصرف، کار و کارآفرینی، مشاغل، سیستم‌های مبادله، استفاده بهینه از منابع، بهره‌وری سبز^۱، مدیریت اقتصادی در زندگی فردی و خانوادگی و آشنایی با برخی نهادها و فعالیت‌ها

۱- بهره‌وری سبز یعنی بهره‌برداری حداکثر از محیط با حداقل خسارت رساندن به آن.

و ابزارهای اقتصادی است.

در برنامه‌درسی مطالعات اجتماعی، یاددهی و یادگیری حول پنج حوزه موضوعی و از طریق دو فرایند «کوشگری» و «توسعه و درونی‌سازی ارزش‌ها» سازمان‌دهی می‌شود و تحقق می‌یابد.

علم

زمان، تداوم و تغییر
(تحول، پیشرفت و تداوم) (مدارک و شواهد)
(علت‌ها و معلول‌ها)

مکان و فضا
(پدیده‌های مکانی و پراکندگی) (رابطه انسان و محیط)
(حفاظت از محیط)

فرهنگ و هویت
(تعلق و هویت) (میراث فرهنگی)
(تنوع فرهنگ‌ها و شیوه‌های زندگی)

نظام اجتماعی
(حقوق و قوانین) (مسئولیت‌ها و تکالیف)
(نقش‌ها، گروه‌ها و مؤسسات اجتماعی)

منابع و فعالیت‌های اقتصادی
(منابع و نظام‌های اقتصادی) (کار و کارآفرینی)
(بهره‌وری)

صلاحیت‌ها و مهارت‌های عقلانی، فکری، اجتماعی
(بررسی و کاوش) (اخلاقیت) (مشارکت) (برقراری ارتباط) (واکنش شخصی و اظهارنظر)

صلاحیت‌ها و شایستگی‌های اخلاقی
(حق‌طلبی و مسئولیت‌پذیری) (تعاون) (عدالت‌جویی) (مسئولیت‌دوستی)

هر یک از حوزه‌های موضوعی پنج‌گانه مذکور، تعداد زیادی از مفاهیم کلیدی رایج در آن حوزه را پوشش می‌دهند. در این برنامه، برای هر یک از حوزه‌ها، سه مفهوم کلیدی و پایه که محتوای علمی برنامه، حول آنها مطرح و بر آنها مبتنی است، انتخاب شد.

۱ زمان، تداوم و تغییر

مفاهیم کلیدی:

- ۱-۱- تحول، پیشرفت و تداوم
- ۱-۲- مدارک و شواهد
- ۱-۳- علت‌ها و معلول‌ها

۲ مکان و فضا

مفاهیم کلیدی:

- ۲-۱- پدیده‌های مکانی و پراکندگی
- ۲-۲- رابطه انسان و محیط
- ۲-۳- حفاظت از محیط و مکان

۳ فرهنگ و هویت

مفاهیم کلیدی:

- ۳-۱- تعلق و هویت
- ۳-۲- میراث فرهنگی
- ۳-۳- تنوع فرهنگ‌ها و شیوه‌های زندگی

۴ نظام اجتماعی

مفاهیم کلیدی:

- ۴-۱- حقوق و قوانین
- ۴-۲- مسئولیت‌ها و تکالیف
- ۴-۳- نقش‌ها، گروه‌ها و مؤسسات اجتماعی

۵ منابع و فعالیت‌های اقتصادی

مفاهیم کلیدی:

۱-۵ منابع و نظام‌های اقتصادی

۲-۵ کار و کارآفرینی

۳-۵ بهره‌وری

تلفیق چگونه صورت می‌گیرد؟

مضمونی مانند عصر مغول و تیموری را در نظر بگیرید.

در ابتدای هر فصل این کتاب شبکه مفهومی آن فصل با توجه به حوزه‌های موضوعی به کار رفته در آن و مصادیق آنها در درس‌ها در قالب جدول آمده است. از شما معلم عزیز درخواست می‌شود حتماً به این جدول توجه کنید. برای مثال در فصل هشتم عصر مغول و تیموری، رویدادها و دلایل حمله مغول‌ها به ایران در موزه موضوعی زمان، تداوم و تغییر جای می‌گیرد. وقتی از قلمرو مکانی و مسیرها حمله مغول‌ها و نقش عوامل محیطی در حمله، صحبت می‌شود. حوزه مکان و فضا مدنظر است و زمانی که درباره شرایط و سبک زندگی بیابانگردی مغول‌ها مطالبی به دانش‌آموزان ارائه شده و بحث حوزه فرهنگ و هویت و مفهوم کلیدی تنوع شیوه‌های زندگی مطرح می‌شود.

با این توضیحات روشن می‌شود که چگونه دروس و مضامین برنامه درسی مطالعات اجتماعی از مفاهیم کلیدی دو یا چند حوزه موضوعی این برنامه درسی بهره می‌گیرد و به این ترتیب «تلفیق» اتفاق می‌افتد. البته باید در نظر داشت که پدیده تلفیق یک طیف یا پیوستار است و همیشه درجاتی از تلفیق از ضعیف تا گسترده و شدید وجود دارد. در تلفیق‌های گسترده، مرزهای رشته‌ها کاملاً در یکدیگر محو و ادغام شده‌اند. باید توجه کرد که در برنامه دوره متوسطه اول، میزان تلفیق نسبت به دوره ابتدایی کمتر است و رشته‌های علمی وضوح دارند. در این دوره یک حوزه موضوعی غالب است و در جاهای مناسب از پیوند و ارتباط با حوزه‌های دیگر استفاده می‌شود.

مهارت‌ها

در برنامه درسی مطالعات اجتماعی فرایند کاوشگری محیطی و اجتماعی و پرورش مهارت‌ها در

قالب پنج حوزه صورت می‌گیرد. این پنج حوزه عبارت‌اند از:

۱ کاوش و بررسی

۲ مشارکت

۳ برقراری ارتباط

۴ خلاقیت

۵ واکنش شخصی و اظهارنظر

۱- کاوش و بررسی: در این حوزه، مهارت‌هایی چون تفکر، طرح سؤالات روشن و واضح درباره موضوعات محیطی و اجتماعی، شناسایی موضوع، شناسایی منابع اطلاعات، پرس‌وجو، ثبت اطلاعات از منابع اولیه و ثانویه، بررسی و تجزیه و تحلیل مدارک و شواهد، مقایسه و طبقه‌بندی اطلاعات، خواندن نمودار و عکس، تجزیه و تحلیل و نتیجه‌گیری پرورش می‌یابد.

مثال‌هایی از کتاب درسی

- یکی از افراد نیکوکار روستا، شهر یا استان محل زندگی خود (زن و مرد) را شناسایی و به کلاس معرفی کنید.
- تصویری از یک اثر علمی یا هنری مربوط به قرن‌های سوم تا پنجم هجری پیدا کنید و به کلاس بیاورید.
- کاربرگه شماره ۱۱ بررسی آثار عصر ایلخانی و تیموری را انجام دهید.

۲- مشارکت: در این فرایند، دانش‌آموزان از طریق همراهی و کارگروهی، موفق به انجام فعالیت‌های یادگیری می‌شوند و انواع راهبردهای کارگروهی را به کار می‌برند. احساس تعلق به گروه، شکل بخشیدن به دیدگاه‌ها، مدیریت خود در کارگروهی، تصمیم‌گیری جمعی، صبوری و بردباری در این بخش جای می‌گیرد.

مثال‌هایی از کتاب درسی

- با هم کلاسی‌هایتان یک انجمن نیکوکاری تشکیل دهید و وظایفی را برای اعضا معین کنید و در کارهای خیر مشارکت کنید.
- به‌طور گروهی همفکری کنید و با ترسیم یک جدول، امریکای شمالی و جنوبی را باهم مقایسه کنید.

۳- برقراری ارتباط : برقراری ارتباط عبارت است از مهارت انتقال و بیان ایده‌ها و اطلاعات به شکل‌های مختلف گفتاری، شنیداری و در این حوزه، خواندن، گوش کردن، نگاه کردن، بیان کردن مؤثر، بیان نظرهای مخالف و برقراری ارتباط با دیگران قرار می‌گیرد.

برقراری ارتباط، همچنین ایجاد ارتباط بین عناصر یک رویداد، فهم و شرح روابط علت و معلولی، برقراری ارتباط میان گذشته، حال و آینده، فهم توالی موضوعات و نمایش داده‌ها را شامل می‌شود. این برقراری ارتباط در قلمرو ارتباط با پدیده‌ها، عناصر و منابع اطلاعاتی قرار می‌گیرد.

مثال‌هایی از کتاب درسی

• تصویر شماره ۱ کدام یک از جاذبه‌های گردشگری افریقا را نشان می‌دهد؟ چرا زیتون از محصولات مهم کشور مراکش است؟

• از کاریکاتور ۱ و ۲ چه می‌فهمید؟ (فصل عصر ارتباطات)

• کاربرگ شماره ۱۴ محاسبه مقیاس نقشه را در کلاس انجام دهید.

۴- خلاقیت : در این حوزه، مهارت‌های کاربرد دانش و اطلاعات و مهارت‌ها و الگوها و موقعیت‌های جدید توسعه و بسط آموخته‌ها، پاسخ‌گویی به مسائل و موقعیت‌های غیرمنتظره، طراحی و تولید محصولات یا راهبردهای جدید، ابداع روش‌های جدید، پیشنهاد دادن، تجسم و پیش‌بینی کردن تقویت می‌شود.

مثال‌هایی از کتاب درسی

• در صورتی که به نقاشی علاقه‌مندید، یکی از بناهای تاریخی مربوط به دوره ایلخانی یا تیموری را نقاشی کنید.

• درباره چگونگی تقویت اراده و تسلط بر تمایلات خود فکر کنید و چند تمرین پیشنهاد بدهید.

۵- واکنش شخصی و اظهارنظر : در این قلمرو دانش‌آموزان برای بازشناسی و بررسی موضوعات بر مبنای استنباط خویش در خود اراده‌ای نشان می‌دهند. مهارت‌های نگرستن، بازشناسی و نقد و بررسی موضوع بر مبنای تلقی خویش، نگرستن به موضوع با استنباط و باورهای خود، بیان احساس خویش، ترجیح دادن و ... در این حوزه قرار می‌گیرد.

مثال‌هایی از کتاب درسی

- به نظر شما فردی که مشکلاتی در زندگی دارد، عاقلانه است که به مواد مخدر پناه ببرد؟ چرا؟
- نامه‌ای به یک نوجوان فلسطینی بنویسید و در نامه خود ابراز همدردی، حمایت و امیدواری به پیروزی را بگنجانید.

شایان ذکر است که برخی از فعالیت‌های طراحی شده برای دانش‌آموزان می‌تواند چند منظوره باشد و دو یا سه یا چند حوزه از حوزه‌های ذکر شده را پوشش دهد؛ بنابراین الزاماً هر یک از فعالیت‌ها تنها به پرورش یکی از مهارت‌ها نمی‌پردازد.

از طریق برنامه‌ی درسی مطالعات اجتماعی می‌توان به پرورش و تقویت مهارت‌هایی که اولویت‌ها و صلاحیت‌های مشترک حوزه‌های دیگر یادگیری محسوب می‌شوند، توجه کرد. برخی از این مهارت‌ها عبارت‌اند از: مهارت خواندن، مهارت‌های حسابی و عددی، مهارت‌های IT از طریق به‌کارگیری نرم‌افزارهای رایانه‌ای، مهارت‌های هنری و

مهارت‌های زندگی

□ در برنامه‌ی درسی مطالعات اجتماعی، پرورش «آداب و مهارت‌های زندگی» جایگاه بسیار خاصی دارد. اگرچه آداب و مهارت‌های زندگی حوزه‌ی بسیار گسترده‌ای است که اهداف آموزشی آن از طریق کل حوزه‌ها و دروس مختلف، محقق می‌شود؛ اما درس مطالعات اجتماعی به دلیل ماهیت خود، توان بالقوه و قابل ملاحظه‌ای برای پرداختن به مهارت‌های فردی، اجتماعی و شهروندی دارد.

لذا باید همواره بین مطالب و محتوا با زندگی روزمره دانش‌آموزان پیوند برقرار شود و دانش‌آموزان باید بتوانند از درس مطالعات اجتماعی در جهت ارتقای مهارت‌های زندگی کمک بگیرند. این درس قصد دارد به آنها کمک کند تا در زندگی خود عملکرد مؤثرتر و کارآیی داشته باشند. لذا در فرایندهای تدریس و ارزشیابی، یکی از اهداف مهم این درس؛ یعنی آموزش مهارت‌های زندگی را به‌طور جدی مدنظر قرار دهید. در این چارچوب، حتی آموزش مفاهیم جغرافیایی، تاریخی و اجتماعی و مدنی نیز در جهت تحقق سواد جغرافیایی و تاریخی و آنچه که برای زندگی فردی و اجتماعی دانش‌آموز به کار می‌آید، معنا و مفهوم می‌یابد.

□ در برنامه درسی مطالعات اجتماعی آموزش اخلاق جایگاه خاصی دارد.

با توجه به آنکه «اخلاق» یکی از پنج عنصر مهم در برنامه درسی ملی است، این برنامه سعی می‌کند در سازماندهی محتوا، به جهت‌گیری‌های اخلاقی و ارزشی به عنوان محور مهم آموزش توجه کند؛ لذا از شما معلمان عزیز نیز انتظار می‌رود که به مقوله «اخلاق و ارزش‌ها» در فرایند یاددهی - یادگیری بهای لازم را بدهید تا این درس به شیوه سنتی فقط به انتقال اطلاعات تاریخی و جغرافیایی و انباشتن ذهن دانش‌آموزان از داده‌ها و دانستنی‌ها نپردازد و تغییر در نگرش‌ها و باورها و مجهز شدن دانش‌آموزان به اخلاق در کانون توجه قرار بگیرد.

همان‌طور که در نمودار (۱) و (۲) دیدید، در این درس، چهار گروه عمده ارزش‌ها مدنظر است: عدالت‌جویی: تمایل به برقراری عدالت در جامعه و ظلم‌ستیزی در سطوح مختلف، محلی، ملی

و جهانی

مسئولیت‌پذیری و حق‌طلبی: شناخت حقوق و تکالیف فردی و اجتماعی و تمایل به احقاق حق در سطوح مختلف

تعاون: داشتن تمایل و علاقه به همکاری و مشارکت در سطوح مختلف اجتماعی توأم با احسان و رأفت نسبت به هم‌نوعان

میهن‌دوستی: علاقه‌مندی به کشور ایران و پیشرفت و آبادانی آن و احساس تعلق و افتخار نسبت به میهن اسلامی

باید توجه کرد که هر گروه از ارزش‌های بالا، تعداد زیادی از ارزش‌های دیگر را در خود جای می‌دهد. برای مثال حق‌طلبی و مسئولیت‌پذیری شامل رعایت حقوق دیگران، دفاع از مظلوم، شهادت به حق، فداکاری، امر به معروف و نهی از منکر، پایبندی به قانون و ... می‌شود. به علاوه بسیاری از مفاهیم در حوزه دانستنی‌ها و مهارت‌های برنامه نیز، عین آموزش ارزش‌هاست و به توسعه آنها می‌انجامد. برای مثال مفاهیمی چون مسئولیت‌پذیری، همدلی در حوادث یا مهارت‌هایی چون مشارکت و برقراری ارتباط از این نوع‌اند.

با توجه به اهمیت و جایگاه اخلاق و ارزش‌ها در برنامه درسی مطالعات اجتماعی، شایسته است شما معلمان عزیز با روش‌های آموزش این مقوله‌ها نیز آشنایی کافی داشته باشید.

۱-۴. معلم مطالعات اجتماعی باید چه صلاحیت‌هایی داشته باشد؟

درس مطالعات اجتماعی نقش مهمی در تربیت اجتماعی فراگیران به عهده دارد و در این زمینه صلاحیت‌ها و شایستگی‌هایی که معلم مطالعات اجتماعی باید واجد آن باشد، اهمیت زیادی می‌یابد. در سند برنامه درسی ملی (بند ۲-۴) تلقی از ویژگی‌های معلم به شرح زیر درج شده است:

- ۱ در مسیر راه انبیاء و ائمه اطهار (ع) اسوای امین و بصیر برای دانش‌آموزان است.
- ۲ با شناخت و بسط ظرفیت‌های وجودی دانش‌آموزان و خلق فرصت‌های تربیتی و آموزشی، زمینه درک و انگیزه اصلاح مداوم موقعیت آنها را فراهم می‌آورد.
- ۳ زمینه‌ساز رشد عقلانی، ایمانی، عملی و اخلاقی دانش‌آموزان است.
- ۴ راهنما و راهبر فرایند یاددهی - یادگیری است.
- ۵ برای خلق فرصت‌های تربیتی و آموزشی مسئولیت تطبیق، تدوین، اجرا و ارزشیابی برنامه‌های درسی و تربیتی در سطح کلاس را برعهده دارد.
- ۶ یادگیرنده و پژوهشگر آموزشی و پرورشی است.

معلم درس مطالعات اجتماعی نیز مانند معلم درس‌های دیگر باید هم صلاحیت‌های عام حرفه‌ای مندرج در برنامه درسی ملی را داشته و بر همین مبنا به دانش و اطلاعات تخصصی موضوع تدریس و توانایی و مهارت در امر تدریس و اداره کلاس تسلط داشته باشد و هم دارای صلاحیت‌های عاطفی مانند علاقه به تعلیم و تربیت دانش‌آموزان باشد. با این حال، معلم مطالعات اجتماعی به دلیل رویکرد و ماهیت این درس، علاوه بر صلاحیت عمومی باید الگوی مؤثر و کارآمدی برای تربیت اجتماعی باشد. در این زمینه، فضای حاکم بر روابط متقابل عاطفی میان معلم و دانش‌آموزان از یک سو و دانش‌آموزان با یکدیگر در کلاس درس مطالعات اجتماعی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

□ **الگو بودن:** معلم الگوی دانش‌آموزان است و آنچه در شخصیت معلم جلوه دارد، در وجود دانش‌آموزان نیز جلوه‌گر می‌شود؛ بر همین اساس، معلم مطالعات اجتماعی نمونه عینی ارزش‌ها، صلاحیت‌ها و مهارت‌های اجتماعی برای دانش‌آموزان است. معلم مطالعات اجتماعی فردی است مسئول و متعهد، قانون‌گرا، علاقه‌مند به پیشرفت کشور خود، منظم، اهل مطالعه و تحقیق، صاحب تفکر، خلاق و نقاد، با روحیه و با نشاط و پایبند به ارزش‌ها و اخلاق اسلامی.

معلم نامنظم یا بی‌اعتنا به قانون نمی‌تواند نظم و قانون‌گرایی را در دانش‌آموزان تقویت کند یا معلمی

که نسبت به آینده بی‌اعتماد و ناامید است، همین احساسات را به دانش‌آموزان نیز منتقل می‌کند. معلم مطالعات اجتماعی به عنوان الگوی عملی دانش‌آموزان باید رفتار و گفتار مناسب و همسویی داشته باشد تا از آثار سوء دوگانگی در رفتار و گفتار و نتایج معکوس آن جلوگیری شود.

□ برقراری ارتباط مؤثر با دانش‌آموزان در فرایند آموزش: معلم مطالعات اجتماعی باید در روابط خود با دانش‌آموزان چنان مؤثر و سازنده عمل کند که آثار آن در شخصیت و نگرش دانش‌آموز و در روابط او با خانواده و گروه همسالانش نیز متجلی شود.

نخست، معلم باید به کرامت انسانی و ارزش شخصیت هر یک از دانش‌آموزان احترام بگذارد و به این نکته که همه آنها دارای استعداد و توان رشدند، معتقد باشد. به‌وجود آوردن فضای اعتماد و احترام متقابل و به‌کارگیری شیوه‌های مشارکتی در فرایند و مراحل مختلف آموزش، مهم‌ترین رکن روابط معلم و دانش‌آموز در کلاس درس مطالعات اجتماعی است. از آنجا که این درس در تقویت گرایش‌ها و باورهای اجتماعی و حس مسئولیت‌پذیری نقش مهمی ایفا می‌کند، عمل مسئولانه معلم در همه شرایط، حس مسئولیت‌پذیری و همکاری کردن با دیگران توأم با محبت را به دانش‌آموزان منتقل می‌کند.

فراهم آوردن فضای مناسب برای ارائه نظرها و اندیشه‌های دانش‌آموزان و گوش دادن به حرف‌های آنها که به تقویت اعتماد به نفس و خودباوری نیاز دارند، از ویژگی‌ها و مسئولیت‌های مهم معلم مطالعات اجتماعی است. معلم مطالعات اجتماعی باید در روابط خود با دانش‌آموزان به‌گونه‌ای مؤثر و سازنده عمل کند که آثار آن به‌خوبی در روابط میان دانش‌آموزان با خانواده، گروه همسالان و ... متجلی شود.

معلم درس مطالعات اجتماعی باید نقش اوضاع و احوال فرهنگی و جغرافیایی محل زندگی دانش‌آموزان را برای طرح مباحث مختلف در نظر بگیرد و برآن اساس، به فهماندن مطالب اقدام کند. معلم این درس باید به تفاوت‌های فردی و مشکلات خاص کودکان توجه کند. براین اساس، معلم مطالعات اجتماعی باید برآیند و مجموعه‌ای از اهداف را با توجه به استعدادها و توان‌های مختلف دانش‌آموزان پیگیری و طلب کند و از تأکید بر توانایی همه افراد در همه زمینه‌ها بپرهیزد. آموزش شیوه صحیح فکر کردن و تقویت مهارت‌های فرایند تفکر در زمینه مسائل و روابط اجتماعی و تصمیم‌گیری‌ها باید از طریق تعامل مناسب معلمان با دانش‌آموزان در موقعیت‌های مختلف در کلاس به‌شیوه‌ای غیرمستقیم و مؤثر تحقق یابد.

□ ایجاد رابطه مؤثر بین دانش آموزان : معلم درس مطالعات اجتماعی باید علاوه بر برقراری رابطه مناسب و مؤثر با دانش آموزان، ارتباطات مفید و مؤثر میان آنها را با یکدیگر تقویت کند. معلم این درس با توجه به ماهیت درس مطالعات اجتماعی و فعالیت‌ها و مهارت‌های مربوط به آن، تمرین زندگی اجتماعی را در محیط مدرسه پایه‌ریزی می‌کند و با اتخاذ شیوه‌های مناسب هنگام کارهای گروهی، موانع موجود در راه ارتباط مؤثر در گروه همسالان را از میان برمی‌دارد و روابط دوستانه، همکاری و مسئولیت‌پذیری را در بین دانش‌آموزان تقویت می‌کند.

□ به روز بودن و مطالعه مستمر : درس مطالعات اجتماعی بنا به ماهیت خود با مسائل و موضوعات اجتماعی سرو کار دارد و این امور به‌طور مداوم تغییر و تحول می‌یابد؛ اخبار و گزارش‌های روزمره، تحولات مربوط به دیدگاه‌ها و نگرش‌ها، تغییرات محیطی، تصمیم‌گیری‌های سیاسی - اقتصادی و تغییرات اجتماعی که عموماً در مطبوعات و نشریات انعکاس می‌یابد. معلم مطالعات اجتماعی بنا به ماهیت این درس باید فردی اهل مطالعه باشد و با مطالعه مستمر رویدادهای جاری و مسائل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، از آگاهی‌های لازم در این زمینه برخوردار شود؛ به عبارت دیگر، به روز بودن برای معلم مطالعات اجتماعی اولویت خاص دارد.

۵-۱- بسته آموزشی درس مطالعات اجتماعی

امروزه در بین صاحب‌نظران آموزش و پرورش توجه خاص به مواد آموزشی مختلف در قالب بسته آموزشی افزایش یافته است و یکی از سیاست‌های متولیان آموزش و پرورش در تولید برنامه‌های جدید درسی نیز توجه به اجزا و عناصر بسته آموزشی است. بسته آموزشی می‌تواند مجموعه‌ای از نرم‌افزارها (راهبردها، تکالیف، آزمون‌ها و ...) و سخت‌افزارها (رسانه‌ها، وسایل، تجهیزات، منابع و ...) باشد که با توجه به اهداف یاددهی - یادگیری برنامه درسی سازماندهی می‌شوند.

برخی از صاحب‌نظران اجزای بسته آموزشی را با توجه به نقش آنها، به دو گروه منابع اصلی و منابع تکمیلی تقسیم‌بندی کرده‌اند. منابع اصلی عبارت‌اند از :

۱- کتاب درسی دانش آموز ۲- کتاب کار دانش آموز ۳- کتاب راهنمای معلم ۴- کتاب ارزشیابی از منابع تکمیلی می‌توان منابع چاپی (کتاب‌های آموزشی و داستانی، مجله‌ها، کارت‌های آموزشی، اطلس‌ها و کتاب‌های مرجع و ...)، منابع ابزاری معلم (ویدئو، DVD، آلبوم‌های عکس و اسلاید، نقشه،

صوتی و ... و منابع رایانه‌ای (سی دی‌های تست و تمرین، وبسایت‌های مربوط به موضوع و ...) را مثال زد.

درس مطالعات اجتماعی با طیف گسترده‌ای از موضوعات محیطی، تاریخی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی سروکار دارد، بنابراین معلم و دانش‌آموز در حین تدریس و فرایند کاوشگری دانش‌آموزان به منابع زیاد و متنوعی نیاز پیدا می‌کنند؛ همچنین اجزا و عناصر بسته آموزشی مطالعات اجتماعی از وسعت و تنوع بالایی برخوردار است.

از منابع اصلی ذکر شده در بسته آموزشی، کتاب درسی، کتاب کار دانش‌آموز (کاربرگ‌های پایان کتاب) و راهنمای تدریس در اختیار شما قرار گرفته است. همچنین یک نرم‌افزار کار با نقشه‌های جغرافیایی مربوط به بخش جغرافیای کشورها و قاره‌ها همراه این کتاب، تولید شده است که از سال جاری (۱۳۹۵) در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌گیرد. فعالیت‌های مناسب و جذاب نقشه‌خوانی و بازی و سرگرمی‌های موجود در این نرم‌افزار کمک فراوانی به تقویت مهارت‌های نقشه‌خوانی دانش‌آموزان می‌کند.

نکته اگرچه بخش‌هایی از ساختار رسمی وزارت آموزش و پرورش تولیدکننده بسته آموزشی است؛ اما نکته‌ای که باید به آن توجه کرد، این است که شما معلمان گرامی نیز می‌توانید در تولید و تکمیل اجزا و عناصر بسته آموزشی و هم در تهیه و فراهم کردن آن به وسیله مدرسه نقش مؤثری ایفا کنید. برای مثال شما ممکن است خودتان آلبوم‌های عکس و اسلاید متناسب با موضوعات درسی را فراهم کنید و در کلاس نمایش بدهید یا مدل‌ها و ماکت‌ها و چارت‌هایی را به کمک دانش‌آموزان بسازید و هنگام تدریس برای نمایش ارتباط پدیده‌ها از آنها استفاده کنید یا از مناظر طبیعی و جغرافیایی یا موزه‌ها و مانند آن فیلم تهیه کنید.

شما می‌توانید اطلس‌ها و نقشه‌های جغرافیایی مورد نیاز خود را در قطع دیواری فهرست کنید و از مسئولان مدرسه بخواهید که آنها را خریداری کنند و در اختیار کلاس قرار دهند یا کتاب‌های آموزشی متناسب با سطح مخاطبان را بخرند و در کتابخانه مدرسه نگهداری کنند تا دانش‌آموزان در فعالیت‌های کاوشگری بتوانند از آنها استفاده کنند.

ما باید دانش‌آموزان را به اندازه کافی در انجام تحقیقات راهنمایی کنیم و منابع را به آنها معرفی کنیم و در اختیارشان قرار بدهیم. باید حدود و ثغور تحقیق و سؤالات آن برای دانش‌آموز روشن باشد. به همین دلیل شما باید به دانش‌آموزان آموزش دهید که چطور از این منابع استفاده کنند و از

سوی دیگر مدیریت مدرسه را مجاب کنید که وسایل و لوازم را تهیه کنند و در اختیار شما بگذارند. شایان ذکر است که در این کتاب نیز در پایان آموزش هر فصل، مواد و منابعی برای مطالعه بیشتر معلمان یا استفاده دانش‌آموزان معرفی شده است. این منابع را که مرتبط با محتوای آن فصل است، از طریق مدیریت مدرسه تهیه و در جای مناسبی نگهداری کنید.

۱-۶. ساختار و محتوای کتاب درسی

کتاب درسی مطالعات اجتماعی شامل ۱۲ فصل و ۲۴ درس است. به عبارت دیگر هر فصل از دو درس تشکیل شده است و موضوعات آن با یکدیگر مرتبط است.

در آغاز هر فصل از کتاب درسی، یک تصویر مرتبط با موضوع، یک مقدمه و تعدادی سؤال آمده است که خود می‌تواند انگیزه‌ای برای شروع درس باشد.

با توجه به رویکرد کاوشگری کتاب، هدف این است که در شروع کلاس، معلم با طراحی فعالیتی، فضای طرح سؤال و پرسش را در کلاس پدید بیاورد؛ زیرا اگر به راستی در ذهن دانش‌آموز سؤال ایجاد شود، آنگاه زمینه مساعد برای جست‌وجو و یافتن پاسخ و در نتیجه یادگیری مطالب پدید می‌آید. لذا از شما معلم عزیز انتظار می‌رود که با الهام گرفتن از صفحه آغازین هر فصل، اجازه بدهید که ابتدا پرسش‌های مختلفی، در کلاس مطرح شوند.

□ متن هر درس شامل محتوای نوشتاری و محتوای تصویری است. محتوای تصویری (عکس، نقشه، نمودار، کاریکاتور، نقاشی و ...) همراه با متن نوشتاری، موضوع موردنظر را قابل درک و فهم می‌سازد. لذا محتوای تصویری از محتوای نوشتاری جدا نیست و در فرایند تدریس باید دانش‌آموزان نمودارها، نقشه‌ها و عکس‌ها و ... را مشاهده و بررسی کنند.

□ برای هر فصل، فعالیت‌های نظام‌دار طراحی شده است؛ به طوری که دانش‌آموزان، با انجام هر فعالیت خود را برای یادگیری مطالب مرحله بعد آماده می‌کنند.

بخش عمده‌ای از فعالیت‌های کتاب باید در حین فرایند یاددهی - یادگیری انجام شوند. البته برخی فعالیت‌ها نیز برای خارج از کلاس طراحی شده است و انجام آنها به زمان بیشتری نیاز دارد. اگرچه جمع‌بندی و ارائه آن فعالیت باید در کلاس مدنظر قرار گیرد.

□ کاربرگ‌ها: در پایان کتاب درسی کاربرگ‌های فعالیت (کتاب کار) وجود دارد. در این

کاربرگه‌ها، فعالیت‌های متنوعی طراحی شده است (تکمیل جدول، مصاحبه، نقشه‌خوانی، گفت‌وگو، تکمیل نمودار و ...). این کاربرگه‌ها به عنوان برنامه‌افزایی نیستند؛ بلکه بخشی از محتوای کتاب درسی محسوب می‌شوند و کتاب با آنها تکمیل می‌شود. اغلب کاربرگه‌های فعالیت در فرایند تدریس و در کلاس درس اجرا می‌شوند. البته برخی از آنها نظیر مصاحبه کردن یا تکمیل جدول که انجام آنها به زمان بیشتری نیاز دارند، مخصوص خارج از کلاس‌اند.

- تمرین‌های کاربرگه‌ها طوری طراحی شده‌اند که دانش، شناخت و مهارت‌های دانش‌آموزان را توسعه می‌دهد و آنها را به تلاش و پویایی وامی‌دارد و به آنها انگیزه می‌بخشد. به عبارت دیگر بخشی از محتوای آموزشی است که به تکمیل، تثبیت یا تعمیق یادگیری کمک می‌کند.
- تمرین‌های کاربرگه‌ها در ارزشیابی آموخته‌های دانش‌آموزان نیز ابزاری مناسب به‌شمار می‌آیند. پیشنهاد می‌شود آنها در ابتدای سال یک کپی از تمام کاربرگه‌ها تهیه کنند و پس از انجام فعالیت روی کاربرگه کپی شده، آن را به معلم تحویل دهند تا در پوشه کار گذاشته شود.

نکته: متن همهٔ درس‌های کتاب دربردارندهٔ تمامی محتوای موردنظر و مطابق با اهداف درس نیست. همان‌طور که گفته شد، بخشی از محتوا از طریق اجزای دیگر و عناصر بستهٔ آموزشی ارائه می‌شود. به‌علاوه نقش مؤثر معلم به عنوان مدیر یادگیری و تسهیل‌کنندهٔ آن به‌گونه‌ای است که برای تحقق اهداف درس باید محتوای رسمی ارائه شده را بشناسد؛ ابعاد گوناگون آن را تحلیل کند و سپس خود به اصلاح، تکمیل و سازماندهی مجدد آن بپردازد.

به عبارت دیگر شکل نهایی محتوا، آمیزه‌ای از محتوای کتاب درسی و کتاب کار، سایر اجزای عناصر بستهٔ آموزشی (فیلم، اسلاید، بازدید علمی و ...) و اشکال سازماندهی مجدد و انطباق محتوا با شرایط و زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و جغرافیایی هر منطقه است و معلم با فراهم آوردن امکانات و طراحی فعالیت‌های مناسب این انطباق و تحقق اهداف را میسر می‌سازد.

بر همین مبنا، هم و غم معلمان مبنی بر تدریس مو به موی همهٔ مطالب کتاب و پافشاری برای کامل و بی‌نقص کردن عبارات یا مطالب آن به روال سنتی پسندیده نیست و ناشی از این امر است که معلم تصور می‌کند محتوای کتاب درسی همهٔ محتوای اصلی را تشکیل می‌دهد؛ حال اینکه چنین نیست.

۱-۷. ملاحظات و نکات مهم مربوط به آموزش

به تربیت اجتماعی و مهارت‌های زندگی توجه کنید.

هدف از آموزش مطالعات اجتماعی، تربیت اجتماعی و مجهز کردن دانش‌آموزان به مهارت‌های زندگی و به عبارت دیگر کسب صلاحیت‌های لازم برای زندگی است. این هدف را همواره در حین تدریس و ارزشیابی مدنظر قرار دهید. این موضوع موجب می‌شود دنبال این نباشیم که فقط دانش‌آموزانی داشته باشیم که ذهن آنها گنجینه‌ای از اطلاعات و دانستنی‌ها باشد و به همه پرسش‌ها به خوبی جواب دهند. اگر در پایان سال مشاهده کردید که آموزش این درس‌ها موجب شده است که دانش‌آموز به دانش و مهارت‌های مورد نیاز برای زندگی‌اش مجهز شود و در رفتار و نگرش‌های وی تغییری رخ داده، آنگاه می‌توانید بگویید که از آموزش این درس خرسندید و به تحقق اهداف برنامه کمک کرده‌اید.

از روش‌ها و ابزار متنوع استفاده کنید

* از آنجا که در درس مطالعات اجتماعی، با موضوعات متنوع و گوناگونی سروکار داریم، لازم است از انواع روش‌ها و وسایل در آموزش استفاده کنیم.

اگر بخواهیم به شیوه بسیار سنتی، کلاس درس را به عرصه سخنرانی معلم تبدیل کنیم و دانش‌آموزان ساکت و خاموش بنشینند یا از آنها بخواهیم جزوه بنویسند و این درس را به محدوده یادداشت کردن سؤال و جواب‌های کلیشه‌ای روی کتاب تبدیل کنیم، خطایی بزرگ مرتکب شده‌ایم. از شما معلم عزیز انتظار می‌رود که از روش‌های فعال استفاده کنید و به انجام تک‌تک فعالیت‌ها که هر یک با هدف خاص طراحی شده‌اند، همت گمارید. فراموش نکنید که رویکرد این برنامه درسی، رویکرد کاوشگری است. باید اجازه دهید که مرحله به مرحله دانش‌آموزان از طریق جمع‌آوری اطلاعات و بررسی آنها به کمک شما، پاسخ سؤال‌ها را پیدا و جمع‌بندی کنند. این فعالیت‌ها باید در حین فرایند تدریس انجام شوند و دانش‌آموزان در فرایند یادگیری حضور فعال داشته باشند.

از فضاهای مختلف برای آموزش این درس کمک بگیریم

«با توجه به اهداف و ماهیت درسی مطالعات اجتماعی و در نظر گرفتن اینکه مطالعات اجتماعی دانش‌آموزان را برای زندگی در اجتماع آماده می‌سازد، بدیهی است مؤثرترین فضای آموزشی برای

این درس، محیط‌های واقعی زندگی دانش‌آموزان است. دانش‌آموزان در انواع اجتماعات محلی پیرامون خود خواهند توانست به تجربیات دست اول، دست یابند و به‌طور ملموس و عینی با واقعیات و پدیده‌های محیطی و اجتماعی روبه‌رو شوند؛ به همین منظور، بازدید از محیط‌های اطراف مدرسه و برگزاری جلساتی از درس مطالعات اجتماعی در فضای خارج از مدرسه، کاملاً ضروری است. مکان‌های اوقات فراغت در محل زندگی دانش‌آموزان مانند بوستان‌ها، فرهنگ‌سراها، موزه‌ها و مساجد، نهادها و مراکز خدماتی مانند آتش‌نشانی و دفاتر پست، هلال‌احمر، ایستگاه هواشناسی، مراکز تولیدی و خدماتی چون کارگاه‌های تولید پوشاک و غذا و فروشگاه‌ها، ایستگاه‌های مسافری و پایانه‌های حمل و نقل عمومی، واقعی‌ترین فضاها برای آموزش مفاهیم و موضوعات درسی مطالعات اجتماعی‌اند.

مهم‌ترین فایده آموزش در محیط‌های واقعی زندگی، همان مواردی است که نظریه‌پردازان یادگیری به آنها تأکید کرده‌اند. این موارد عبارت‌اند از: یادگیری پایدار به دلیل عینی بودن و استفاده از تجربه‌های حسی و لمسی مستقیم مسائل و پدیده‌ها، عدم تحمیل فضاهای خستگی‌آور و ملالت‌بار کلاس‌های رسمی، ایجاد انگیزش برای یادگیری و مشاهده دقیق. به علاوه این شبکه از آموزش یعنی آموزش در محیط‌های واقعی به دلیل پیوند میان درس و زندگی، موجب کاربردی‌تر شدن محتوای آموزش می‌شود».

* «در کلاس‌های رسمی مدرسه نیز از آنجا که درس مطالعات اجتماعی بر تعامل گروهی تأکید دارد، از نظر فضای کالبدی، نحوه آرایش و چیدن میز و نیمکت‌های کلاس باید به گونه‌ای باشد که امکان کار گروهی دانش‌آموزان را فراهم آورد؛ بدین منظور باید بتوان در مواقع لزوم به سادگی و با سرعت، آرایش موردنظر را برای دور هم نشستن گروه‌های دانش‌آموزان در کلاس، ایجاد کرد. فضای کلاس مطالعات اجتماعی باید جذابیت لازم را برای دانش‌آموزان داشته باشد و نباید خالی از تصویر، افسرده و بی‌روح باشد. در این زمینه تابلوهای مخصوص برای نصب آثار و کارها و فعالیت‌های دانش‌آموزان و به نمایش گذاشتن نتایج گزارش‌های کار گروهی، قفسه‌ها و ویترین‌های مناسب برای نگهداری نقشه‌ها، آلبوم‌ها، و مدل‌ها از لوازم آموزش این درس محسوب می‌شوند. نرم‌افزارها، فیلم‌ها و اسلایدها، عکس‌ها، یا ماکت‌ها و مدل‌هایی که دانش‌آموزان آنها را ساخته‌اند، به جذابیت و کیفیت فضای آموزشی کمک می‌کند.

به‌طور کلی، معلم مطالعات اجتماعی باید با توجه به تنوع و مضمون درس‌ها و با توجه به استفاده

بهبود و مؤثر از امکاناتی که در اختیار دارد، فضای مطلوب و مؤثری را برای تدریس هر موضوع پیش‌بینی و تدارک ببیند.

شایسته است معلم برای نیل به این منظور، به تنوع بخشیدن فضای کالبدی یادگیری توجه کند و با ایجاد آرایش‌های مختلف میز و نیمکت‌ها یا آموزش برخی واحدهای یادگیری در فضاها و محیط‌های خارج از کلاس و خارج از مدرسه، از تکرار و یکنواختی جلوگیری کند. پس، فضای کلاس درس مطالعات اجتماعی نیز مانند سایر دروس باید پراکنج‌اننده باشد و مجموعه عوامل بتواند دانش‌آموز را به کاوشگری و تفکر ترغیب کند.

آموزش را با شرایط بومی و محلی انطباق دهید

* از شما معلمان عزیز انتظار می‌رود که تدریس هر موضوع را با شرایط محلی و بومی منطبق کنید. توجه داشته باشید که کتاب و فعالیت‌های آن تنها الگوها و کلیاتی را در اختیار شما قرار می‌دهد. برای مثال در آموزش مواردی چون آسیب‌های اجتماعی و اعتیاد و پرخاشگری باید شرایط فرهنگی منطقه را در نظر بگیرید و با طراحی مناسب، آموزش را تمرین کنید. یا در آموزش حفاظت از منابع آب و خاک با توجه به محیط زندگی دانش‌آموزان بر همان موضوعات رایج و غالب در محیط بیشتر تأکید کنید تا از این طریق بین درس و نیازهای واقعی دانش‌آموزان پیوند برقرار شود.

به تفاوت‌های فردی توجه کنید

* علاوه بر طراحی فعالیت‌های مناسب برای پاسخ‌گویی به نیازهای خاص مناطق، شما معلم عزیز باید پیش‌زمینه‌های تحصیلی و آموزشی و تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان را در نظر بگیرید و آموزش خود را با آن منطبق و هماهنگ سازید.

تنوع فعالیت‌ها در این کتاب حاکی از توجه به همین موضوع است. برای مثال ممکن است دانش‌آموز در بیان شفاهی یا نوشتن یک متن کوتاه درباره یک موضوع ضعیف باشد؛ اما در دست کردن یک کارت پستال یا پوستر و نمایش پیام به صورت نقاشی، قوی‌تر باشد. در نتیجه شما باید نقاط قوت او را در نظر بگیرید و اجازه دهید دانش‌آموز، آموخته‌های خود را با روشی که به آن علاقه‌مندتر و مسلط‌تر است، بیان کند. اگرچه بهتر است تلاش کنید که دانش‌آموز بتواند نقاط ضعف خود را نیز برطرف نماید. همان‌طور که در جداول صفحات ۵۱ تا ۵۶ همین کتاب مشاهده می‌کنید،

هریک از فعالیت‌های طراحی شده در این کتاب یکی از هوش‌های چندگانه را تقویت می‌کند.

مشارکت خانواده‌ها را جلب کنید

* همان‌طور که گفتیم، هدف عمده بعضی از فعالیت‌های این کتاب، آموزش مهارت‌های زندگی و تربیت اجتماعی است و بدون همراهی و همکاری خانواده‌ها این امر به درستی تحقق نمی‌یابد. البته ناگفته نماند که تضاد میان آموزش‌های مدرسه و خانه نیز آثار نامطلوبی بر دانش‌آموز به جای می‌گذارد. برای مثال وقتی همکاری در کارهای خانه یا رعایت نظم و مقررات در خانه، همدلی با اعضای خانواده، کنترل خشم، استفاده صحیح از رسانه‌ها و داشتن سواد رسانه‌ای، کمک و همیاری در سطح خانه و مدرسه و محله را آموزش می‌دهید، خانواده‌ها قطعاً از این آموزش حمایت می‌کنند یا رعایت برخی از امور مانند حفاظت از آب و خاک، پرهیز از اسراف، جداسازی زباله‌ها برای بازیافت، کمتر مصرف کردن پلاستیک و ... به همراهی خانواده نیاز دارد. شما می‌توانید از طریق تشکیل جلسات (حداقل سه جلسه در طی سال) نوشتن پیام برای آنها و سایر روش‌ها، اهداف درس را برای آنها تبیین کنید و از آنها بخواهید در مواردی که ذکر شده دانش‌آموزان را راهنمایی و با آنها همراهی کنند.

شایان ذکر است که مشارکت خانواده‌ها در ارزشیابی دانش‌آموزان نیز نباید نادیده گرفته شود. در سنجش بخشی از اهداف به ویژه اهداف مهارتی و نگرشی از والدین کمک بگیرید. آنها می‌توانند به شما بگویند که تغییرات و آثار مطلوب در دانش‌آموزان ظهور و بروز کرده یا نه؟

به آموزش مهارت‌های مربوط به عکس‌خوانی، نقشه‌خوانی و خط زمان توجه کنید.

• نقشه در آموزش جغرافیا یک عنصر کلیدی است؛ به‌طور کلی هر آنچه را که بتوانیم بر روی نقشه به نمایش بگذاریم، جغرافیایی است؛ زیرا جغرافیا با پراکندگی یا نحوه توزیع پدیده‌ها در مکان سروکار دارد.

در این پایه نیز مانند سال هفتم دانش‌آموزان با نقشه‌خوانی و علاوه بر آن محاسبه مقیاس کسری یا عددی سروکار دارند و عمدتاً از طریق فعالیت‌های کاربرگه‌ها این مهارت پرورش می‌یابد. البته نباید دانش‌آموزان را وادار به ترسیم نقشه‌های اضافی کنید.

• عکس‌ها نیز نقش مهمی در آموزش مطالعات اجتماعی دارند. مشاهده و بررسی بعضی از عکس‌های کتاب آن قدر اهمیت دارند که با حذف آنها فرایند تدریس مختل می‌شود. برای مثال وقتی

می‌خواهیم آثار هنری یک دوره را بررسی کنیم، حتماً باید از تصاویر کمک بگیریم. اصولاً بهره‌گیری صحیح از عکس نیز یک مهارت موردنظر در این درس است. در مواردی که عکس‌های کتاب کیفیت لازم را از نظر وضوح و چاپ نداشته باشند، شما می‌توانید خودتان درباره موضوعات مختلف عکس‌هایی تهیه کنید و به کلاس ببرید.

• آشنایی با خط زمان و سیر رویدادها نیز پایه و اساس فهم گذشته و درس تاریخ است و نباید بدون فراهم کردن مقدمات لازم دانش‌آموزان را وارد مباحث تاریخی کنیم. به همین دلیل در این کتاب مفاهیمی چون تغییر در زمان، شواهد و مدارک و خط زمان از طریق فعالیت‌هایی آموزش داده می‌شود.

به‌طور کلی برای درک زمان گذشته ما باید بتوانیم رویدادهای مختلف را برحسب نظم زمانی (از قدیمی‌ترین به جدیدترین) مرتب کنیم که به آن «نظم کروئولوژیکی» می‌گویند.

یکی از شیوه‌های مفید برای مرتب کردن وقایع برحسب نظم زمانی، استفاده از خط زمان است. خطوط زمان ممکن است نظم رویدادها را در یک روز، یک هفته، یک سال، یک دهه، یک قرن یا ... هزاره نشان دهند. در سال ششم دانش‌آموزان با محاسبهٔ قرن و نیمهٔ اول و دوم قرون هجری آشنا شدند.

در پایهٔ هفتم نیز دانش‌آموزان با تقویم میلادی و محاسبات مربوط به قبل از میلاد و بعد از میلاد آشنا شده‌اند.

۱-۱. ملاحظات و نکات مربوط به ارزشیابی

ارزشیابی یکی از مهم‌ترین بخش‌ها در فرایند آموزش محسوب می‌شود و مانند آینه‌ای می‌تواند پیشرفت دانش‌آموزان و معلمان را در تحقق اهداف برنامهٔ درسی نشان دهد. ارزشیابی و سنجش به معانی مختلف در کشورهای مختلف به کار می‌رود.

ارزشیابی را فرایند جمع‌آوری اطلاعات از آموخته‌های دانش‌آموزان و قضاوت دربارهٔ حدود آموخته‌ها تعریف کرده‌اند. ارزشیابی هر کاری است که قضاوت به همراه داشته باشد، برای مثال وقتی دانش‌آموز در یک آزمون شرکت می‌کند و عملکرد او سنجیده می‌شود، اگر براساس این سنجش قضاوتی انجام شود، در حقیقت ارزشیابی انجام شده است.

سنجش فرایند جمع‌آوری اطلاعات از دانش‌آموز و مقایسه عملکرد با معیار معین است. آزمون وسیله‌ای است برای کسب اطلاعات از دانش‌آموز در ارتباط با اهداف آموزشی.

درباره ارزشیابی و سنجش دیدگاه‌های مختلف وجود دارد. ارزشیابی با روش تدریس پیوند نزدیکی دارد.

برای آنکه بدانیم دیدگاه برنامه درسی مطالعات اجتماعی درباره ارزشیابی چیست و در ارزشیابی مناسب از این درس چه انتظاراتی وجود دارد، ابتدا اصول و ویژگی‌های مربوط به ارزشیابی مناسب و موردنظر به اختصار بیان می‌شود:

• ارزشیابی و ثبت و ضبط وضعیت یادگیری دانش‌آموزان تنها برای تعیین برنامه‌ها و فعالیت‌های یاددهی - یادگیری بعدی انجام می‌شود نه کشف و نمایان ساختن نقایص یادگیری دانش‌آموزان. ارزشیابی شروع کار تلقی می‌شود و نقطه پایان نیست. در واقع با ارزشیابی می‌خواهیم جریان یادگیری را به سمت رفع کمبودها و نواقص هدایت کنیم و ارزشیابی باید راه جبران را باز کند.

• ارزشیابی باید اطلاعات موق و معتبری از دانش‌آموز را درباره تحقق نتایج یادگیری فراهم کند.

• ارزشیابی باید مبتنی بر عدالت اجتماعی باشد و به دانش‌آموزان اجازه دهد تا با شیوه‌های مختلف نتایج یادگیری را بروز و ظهور دهند. بر همین مبنا در طراحی ارزشیابی‌ها باید سبک‌های یادگیری مختلف و سوابق و زمینه‌های اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی دانش‌آموزان مدنظر قرار گیرد.

• ارزشیابی باید در تناسب کامل با اهداف، رویکرد و دیدگاه حاکم بر برنامه درسی باشد. همان‌طور که گفته شد، اهداف اصلی برنامه درسی مطالعات اجتماعی، تربیت فردی و اجتماعی و مجهز شدن به مهارت‌های زندگی، کسب مهارت‌های کاوشگری به منظور یادگیری مستمر و مادام‌العمر و تربیت شهروند مطلوب است. با این دیدگاه بدهی است صرفاً به‌خاطر سپردن مجموعه‌ای از اطلاعات توسط دانش‌آموز، ارزش چندانی ندارد و آنگاه این دانستنی‌ها مطلوب‌اند که پشتوانه‌ای داشته باشند و این پشتوانه همانا عمل و ایمان است. لذا ارزشیابی نباید محدود به اهداف شناختی و دانشی شود.

• ارزشیابی باید با محتوای آموزشی، تجارب و فعالیت‌های یادگیری و روش‌های تدریس هماهنگی و تناسب داشته باشد. به همین دلیل ما حق نداریم چیزی را ارزشیابی کنیم که آن را آموزش نداده‌ایم. برای مثال نمی‌توانیم به دانش‌آموزانی که در مباحثه‌های کلاسی ضعیف‌اند، نمره کمی اختصاص بدهیم؛ در حالی که روش مباحثه کردن را به آنها نیاموخته‌ایم.

• در ارزشیابی باید از ابزار و موقعیت‌های متنوع و مناسب برای جنبه‌های گوناگون یادگیری

استفاده کرد. محدود کردن آن به استفاده از یک ابزار، کار صحیحی نیست.

- ارزشیابی باید وسیله‌ای باشد برای تحریک و تشویق دانش‌آموزان به یادگیری بیشتر.
 - دانش‌آموزان و اولیا باید از محورها، چگونگی و ابزار ارزشیابی درس اطلاع کافی داشته باشند.
- به عبارت دیگر دانش‌آموزان نباید در این درس که به منظور توانمند کردن آنها در زندگی فردی و اجتماعی برنامه‌ریزی شده است، احساس ناتوانی و شکست کنند. بلکه به عکس انتظار می‌رود که دانش‌آموزان به‌طور سرزنده و پویا در کلاس‌های درس مطالعات اجتماعی شرکت کنند و از آموختن درس‌ها و انجام فعالیت‌ها لذت ببرند.

۹-۱- ارزشیابی از درس مطالعات اجتماعی

بارم‌بندی ارزشیابی از درس مطالعات اجتماعی در هر نوبت به صورت زیر است:

ارزشیابی مستمر: ۲۰ نمره

ارزشیابی پایانی: ۲۰ نمره

- نمره نهایی دانش‌آموزان در هر نوبت میانگین این دو نمره است.

بارم‌بندی ارزشیابی مستمر نوبت اول و دوم درس مطالعات اجتماعی پایه هشتم

نمره	عناوین
۴	الف) بحث و گفت‌وگو کردن، اظهارنظر کردن، بیان ایده‌ها و افکار، همفکری کردن، استدلال، طرح سؤال، پاسخ به سؤالات، فهرست کردن، پیشنهاد کردن و ...
۵	ب) تحقیق (پرس و جو کردن، مصاحبه کردن، یادداشت‌برداری، گردآوری اطلاعات و مراجعه به منابع، تهیه گزارش بازدید علمی)
۴	ج) درست کردن مدل و ماکت، تکمیل و ترسیم نقشه و نمودار، آوردن نمونه به کلاس، طراحی پوستر، نوشتن متن، شرکت در فعالیت‌های اجتماعی نظیر درخت‌کاری، همکاری با هلال‌احمر و ...
۵	آزمون‌های کتبی و عملکردی
۱	خودارزیابی
۱	ارزشیابی والدین
۲۰ نمره	جمع

۱۰-۱- ارزشیابی مستمر

منبع ارزشیابی مستمر، فعالیت‌های کتاب، کاربرگ‌ها و فعالیت‌هایی است که معلم به دانش‌آموز پیشنهاد می‌کند.

مثال فعالیت‌های بند الف

درس ۱: چه نمونه‌هایی از همکاری بین همسایه‌ها یا افراد محله خود سراغ دارید؟
درس ۱۹: به نظر شما کشورهای که اقتصاد آنها وابسته به نفت است با چه مشکلاتی روبه‌رو می‌شوند؟

مثال فعالیت‌های بند ب

درس ۸: با راهنمایی معلم پرسش‌نامه‌ای طراحی کنید و از حداقل بیست نفر از افراد گروه‌های سنی مختلف بپرسید رسانه‌های جمعی چه تأثیری بر افکار و رفتار و سبک زندگی آنها گذاشته‌اند؟
درس ۱۰: درباره یکی از فرزندان، بستگان و یاران امام حسین و نقشی که در واقعه عاشورا ایفا کرده‌اند، تحقیق و مطلبی گردآوری کنید.
درس ۱۸: درباره زندگی و فعالیت‌های تصویر روبه‌رو که یک شخصیت قاره آسیا (گاندی) را نشان می‌دهد، تحقیق کنید و یک یا دو صفحه مطلب بنویسید و بخوابید.

مثال فعالیت‌های بند ج

درس ۲۰: کاربرگ شماره ۱۴ محاسبه مقیاس را در کلاس انجام دهید.
درس ۶: یک داماسنج خشم درست کنید. (طراحی کنید)
درس ۱۲: با توجه به نمودار خط زمان در صفحه ۶۹ و نقشه‌های صفحه ۷۰ و ۷۱ جدول زیر را کامل کنید.

ارزشیابی مستمر: نخستین نکته‌ای که از معلمان عزیز انتظار می‌رود به آن توجه کنند، اهمیت ارزشیابی مستمر است. ارزشیابی مستمر معادل «Formative assessment» است که معنای آن «تکوینی» «سازنده» و «رشد دهنده» است. متأسفانه برخی کلمه مستمر را با مکرر اشتباه گرفته‌اند و ارزشیابی مستمر را همان انجام آزمون‌های کتبی مکرر یا پرسش و پاسخ‌های کلاسی تعبیر کرده‌اند؛

درحالی که مهم ترین ویژگی مستمر، پویایی و گستردگی آن است. خصلتی که متمایزکننده این ارزشیابی از ارزشیابی پایانی است.

اگر ما به کودکان خود مانند گیاهان بیندیشیم، سنجش پایانی به مثابه اندازه گیری و بررسی این گیاهان است؛ این اندازه گیری برای مقایسه یا تجزیه و تحلیل و ارزیابی وضعیت فعلی گیاه مناسب است ولی در رشد گیاه تأثیری ندارد. اما سنجش مستمر، سازنده و رشد دهنده است. فرایند جمع آوری اطلاعات از گیاه با هدف باغبانی کردن آن است؛ کود دادن، آب دادن، هرس کردن، علف های هرز را از آن دور کردن و انجام هرچه که باعث رشد گیاه شود.

منبع: شرمی کلارک ۲۰۰۱

ترجمه: طاهره رستگار، ارزشیابی در خدمت آموزش ۱۳۸۲

ارزشیابی مستمر باید بازخورد مناسبی به معلم بدهد تا بتواند فعالیت های مناسب تری برای دانش آموز طراحی کند. ارزشیابی مستمر نباید به رتبه بندی و دسته بندی دانش آموزان بینجامد یا معلم از طریق آن دانش آموز را به ناتوانی متهم کند، بلکه باید به معلم و دانش آموز بفهماند که دانش آموز در کجا قرار دارد و برای پیشرفت او در یادگیری، چه تمهیداتی باید اندیشیده شود. ارزشیابی مستمر یا سازنده بخشی از فرایند آموزش است که معلم و دانش آموز به طور مرتب با آن درگیرند.

ارزشیابی مستمر چگونه صورت می گیرد؟ ارزشیابی مستمر براساس فعالیت هایی که دانش آموز در کلاس یا خارج از کلاس در طی یک دوره آموزشی انجام می دهد، صورت می گیرد و هدف آن این است که به معلم بفهماند که نقاط قوت و ضعف دانش آموز چیست و برای مراحل بعدی تدریس، چه کارهایی لازم است و چگونه باید به دانش آموز کمک شود تا نقاط ضعف خود را رفع کند. فعالیت هایی که دانش آموزان در درس مطالعات اجتماعی انجام می دهند، متعدد و گوناگون است؛ لذا ارزشیابی مستمر از این درس نیز محورهای مختلف و همچنین شیوه ها و ابزارهای متنوع را می طلبد.

به طور کلی مراحل عمده ارزشیابی مستمر را می توان به شرح زیر در نظر گرفت:

مرحله (۱): اهداف و انتظارات یادگیری هر درس را به خوبی و به طور دقیق مدنظر قرار دهید. توجه و اطلاع کافی از ماهیت اهداف و انتظارات موجب می‌شود تا ارزشیابی با اهداف پیوند برقرار کند و به بیراهه نرود.

مرحله (۲): انواع فعالیت‌های یاددهی - یادگیری را که برای تحقق اهداف و انتظارات طراحی شده‌اند، در نظر بگیرید.

پرس‌وجو و تحقیق، گردآوری اطلاعات، مصاحبه، رسم جدول و نمودار و نقشه، درست کردن ماکت و مدل، پوستر، روزنامه دیواری، کارت پستال، نوشتن متن و نامه و گزارش، برپایی نمایشگاه و ... فعالیت‌های کاربرگه‌های پایان کتاب، می‌توانند جزو فعالیت‌های یاددهی - یادگیری محسوب شوند.

این فعالیت‌ها نیز انواع فعالیت‌های فوق را شامل می‌شوند. فعالیت‌هایی که توسط معلم برای داخل یا خارج از کلاس طراحی می‌شود. «همه این فعالیت‌ها ممکن است به طور گروهی یا فردی طراحی شده باشند».

مرحله (۳): شیوه‌ها و ابزار مناسب را برای دانش‌آموزان، جهت جمع‌آوری اطلاعات درباره انجام فعالیت‌ها طراحی کنید.

دانستید که فعالیت‌های متنوعی به منظور آموزش طراحی می‌شود؛ لذا برای ارزشیابی مستمر از این فعالیت‌ها به شیوه‌ها و ابزار گوناگون نیاز داریم.

ابزارهای ارزشیابی مستمر

از چه ابزارها و شیوه‌هایی استفاده می‌کنیم؟

انواع فهرست مشاهدات (سیاهه‌های ارزیابی) که معلم طراحی و تکمیل می‌کند.

برگه‌های خودارزیابی که آنها را دانش‌آموزان پر می‌کنند.

برگه‌های ارزیابی که خانواده‌ها آنها را تکمیل می‌کنند.

آزمون‌های کتبی و شفاهی و پرسش‌های کلاسی که معلم آنها را طراحی می‌کند و دانش‌آموزان به آن پاسخ می‌دهند، از عمده‌ترین ابزارها به‌شمار می‌آیند.

اگر به انواع فعالیت‌هایی که در مرحله قبلی توضیح داده شد، توجه کنید. ملاحظه می‌کنید که برای ارزشیابی مستمر بسیاری از فعالیت‌ها به «فهرست مشاهدات و فهرست ارزیابی» نیاز داریم.

دقت کنید که هیچ‌الگوی مشخصی برای تنظیم فهرست مشاهدات و فهرست ارزیابی از

فعالیت‌های دانش‌آموزان وجود ندارد و مهم این است که معلم در انجام یک فعالیت معین، حدود انتظارات خود را از دانش‌آموزان بداند. معلم از طریق تنظیم فهرست‌ها و ادار می‌شود تا به جزئیات فرایند آموزش دقت کند و اطلاعات حاصل از آن به معلم کمک می‌کند تا گام بعدی را برای تدریس بهتر بردارد. در اینجا نمونه‌ای برای هریک از انواع فعالیت‌ها ذکر می‌شود:

مثال

در کلاس گفت‌وگو کنید:

انتظارات معلم	همفکری و مشارکت در بحث	تفکر و استدلال و منطق	گوش کردن و رعایت نوبت و احترام	بیان ایده‌های نو، پیشنهاد	نام دانش‌آموز
	(۱)	(۲)	(۳)	(۴)	نظر معلم
۱- زیبا عظیمی	(+)	*	-	(+)	در مورد (۱) و (۴) پیشرفت داشته است.
۲- ندا محبتی	(+)	(+)	(+)	-	
۳- زهرا بیاتانی	(+)	*	(+)	*	

سطوح قراردادی: همیشه، گاهی، به ندرت - هرگز

(+) (*) (-)

سطوح قراردادی : خوب، متوسط، ضعیف

مثال

تحقیق کنید :

نام فرد / گروه	مراجعه به منابع مختلف موردنظر (۴ امتیاز)	کامل بودن و انسجام اطلاعات جمع آوری شده (۷ امتیاز)	تمیزی و دقت در انجام کار و ارائه آن (۲ امتیاز)	خلاقیت و نوآوری (ارائه پیشنهاد یا انجام کار با ارائه روش نو) (۲ امتیاز)	جمع امتیاز (۱۵ امتیاز)
۱- فریبا	۴	۶	۱	۲	۱۳
۲- زهرا					
۳-					

مثال

درست کنید، طراحی کنید :

نام گروه	مدل ارائه شده محتوای موردنظر را به خوبی نمایش می دهد. (۷ امتیاز)	از تزئینات و جلوه های هنری مناسب یا خلاقانه استفاده شده (۳ امتیاز)	ظرافت و تمیزی و آراستگی کار (۵ امتیاز)	جمع امتیاز (۱۵ امتیاز)
۱- گروه یاس				
۲- گروه ...				

□ توجه کنید که برای بعضی از فعالیت‌های مشابه (مثلاً همه فعالیت‌های بحث گروهی و اظهار نظر) می‌توانید یک فهرست مشاهده طراحی کنید.

□ فهرست انتظارات خود را به چند مورد محدود کنید؛ زیرا ارزشیابی مستمر دانش‌آموزان با فهرست‌های طولانی، غیرممکن و خسته‌کننده می‌شود. به علاوه سعی کنید فقط رفتارها یا ویژگی‌های مهم را در نظر بگیرید.

□ اگرچه تنظیم فهرست ارزشیابی برای معلم کاری وقت‌گیر و پرزحمت است؛ اما این زحمت، ارزشمند است و معلم برای یافتن نقاط قوت و ضعف ملاک‌های معتبری دارد. به علاوه معلم در سال‌های بعد می‌تواند از این فهرست‌ها استفاده کند.

* تفاوت‌های فردی را در کارهای محوله در نظر بگیرید. فعالیت‌های هم‌ارز را می‌توانید از افراد یا گروه‌ها به‌طور داوطلبانه و مطابق با استعدادهای آنها طلب کنید. برای مثال درست کردن پوستر را به چند گروه و نوشتن متن را به گروه‌های دیگر بسپارید.

□ قبل از انجام ارزشیابی با فهرست، باید موارد یا انتظارات خود را به دانش‌آموزان بگویید. به عبارت دیگر دانش‌آموزان باید به‌خوبی بدانند که شما در انجام یک فعالیت چه انتظاراتی از آنها دارید.

□ مواردی را که در فهرست ثبت می‌کنید، به اطلاع دانش‌آموزان برسانید تا بدانند در چه مواردی پیشرفت کرده‌اند و از نقاط ضعف خود نیز مطلع شوند.

□ والدین را در جریان فهرست ارزشیابی و ملاک‌ها و معیارهای آن قرار دهید.

□ برای معیارهای بخش قراردادی خودتان می‌توانید از عبارات کیفی مانند عالی، خوب، کامل، قابل قبول، مرتبط، نامربوط، درحال تلاش و ... استفاده کنید. سپس شما می‌توانید این معیارها را به‌صورت کمی نیز درآورید. اگرچه تبدیل قضاوت کیفی به کمی کار ساده‌ای نیست.

□ در ارزشیابی مستمر براساس فهرست‌های ارزشیابی به این نکته توجه کنید: اگر مقایسه فهرست‌ها نشان می‌دهد که دانش‌آموز پیشرفت کرده است، آخرین ارزشیابی را ملاک قضاوت قرار دهید. در غیراین‌صورت، معلم میانگین ارزشیابی‌ها را در قضاوت خود در نظر بگیرد.

* یکی دیگر از شیوه‌ها و ابزار مناسب برای ارزشیابی مستمر دانش‌آموزان، خودارزشیابی یا خودسنجی و طراحی برگه‌های مربوط به آن است. شما می‌توانید برای بعضی از بخش‌های کتاب سؤالاتی طراحی کنید و به این وسیله دانستنی‌ها، مفاهیم و مهارت‌ها و همچنین نگرش دانش‌آموزان یا حتی کاربرد آموخته‌ها در زندگی را از خود آنها بی‌سید.

(۱) نمونه برگه خودارزشیابی و خودسنجی از درس ۱ و ۲: تعاون که معلم آن را طراحی می‌کند و دانش‌آموز آن را پر می‌کند.

نام و نام خانوادگی : حسن امیدی		کلاس :	
من می‌دانم / من می‌توانم	کاملاً	تا حد متوسط (نیاز به مرور بیشتر دارم)	کم هنوز نه
● من معنا و مفهوم تعاون را می‌دانم و می‌توانم مصادیق مختلف آن را در خانه و مدرسه و محله بیان کنم.	*		
● من می‌توانم با توجه به آیه شریفه مربوط به تعاون در قرآن کریم معنا و مفهوم تعاون را توضیح دهم.		*	
● من می‌توانم ویژگی‌ها و چگونگی تشکیل یک شرکت تعاونی را توضیح دهم.		*	
● من به تعاون و انفاق علاقه‌مند شده‌ام و برنامه‌هایی برای خود تنظیم کرده‌ام تا انجام دهم.			*
● من توانسته‌ام با پرس و جو و تحقیق اطلاعات خوبی درباره افراد نیکوکار محل زندگی‌ام فراهم کنم.	*		

شما در بخش ستون‌ها می‌توانید از سطوح دیگری استفاده کنید. برای مثال، ستون اول (می‌دانم و فهمیدم) ستون دوم (نیاز به مرور بیشتر دارم) ستون سوم (مشکل دارم و نفهمیدم)

(۲) نمونه برگه خودارزیابی (نگرش‌ها و رفتار)

نام و نام خانوادگی : آریتا یوسفی پور		کلاس :	
تأدی	هنوز نه	بله	
*			● من سعی می‌کنم در مواردی که از دست دیگران عصبانی می‌شوم، خشم خود را مهار کنم و از راه‌های صحیح آن را ابراز کنم.
		*	● من تلاش می‌کنم در خانه با پدر و مادر و خواهر و برادرهایم همکاری کنم.
*			● من نسبت به همکلاسی‌هایم مهربانم و به آنها کمک می‌کنم.
		*	● من نظارت پدر و مادرم را بر رفت و آمدها و دوستی‌هایم حق آنها می‌دانم و از این موضوع ناراحت نمی‌شوم.
	*		● من در انتخاب و خرید بازی‌های رایانه‌ای دقت می‌کنم تا بازی‌هایی که در آنها خشونت یا رفتارهای نامطلوب ترویج می‌شود نخرم.
		*	● من نمی‌گذارم بازی‌های رایانه‌ای یا اینترنت در درس و زندگی‌ام اختلال ایجاد کنند.

□ در اجرای «خودارزیابی» به‌وسیله دانش‌آموزان نگران عدم صداقت آنها نباشید و به آنها اعتماد کنید و صبور باشید. از آنها بخواهید که صادقانه پاسخ دهند و به آنها اطمینان دهید که خودشان باید روی کاستی‌ها و ضعف‌ها قضاوت کنند و پیشنهاد بدهند که برای برطرف کردن آن ضعف چه باید بکنند همچنین شما این آزمون‌ها را برای کمک به آنها طراحی کرده‌اید تا مشکلاتشان را تشخیص بدهند.

□ در نمونه شماره (۱) خودارزیابی، شما می‌توانید مواردی را که بیانگر نقاط ضعف دانش‌آموزان است، مشخص و با خود آنها گفت‌وگو کنید و راهکارهایی را برای برطرف کردن موانع یادگیری بیابید.

□ برگه‌های خودارزیابی، بازخوردی از کار معلم نیز به خودش ارائه می‌دهد. برای مثال اگر معلمی ببیند که در مواردی، اکثریت دانش‌آموزان ستون «کم» یا «اصلاً» را علامت زده‌اند، بیانگر آن است که معلم نتوانسته آن مورد را خوب تفهیم کند و اکثریت کلاس با مشکل مواجه‌اند.

□ توجه داشته باشید که در نمونه‌هایی مانند نمونه شماره (۲) خودارزیابی که بیشتر به نگرش‌های دانش‌آموزان می‌پردازد، معلم در واقع با طراحی عبارات تأکید، نگرش‌های مطلوب و موردنظر را نیز

به دانش‌آموزان القا می‌کند و چه بسا فرد با تفکر بر روی این عبارات، متوجه کاستی‌های خود شود و سعی در تغییر نگرش و رفتار خود کند.

* از دیگر ابزارهای مناسب برای ارزشیابی مستمر، ارزشیابی از طریق والدین است؛ به‌ویژه درباره کاربرد مفاهیم و مهارت‌ها در زندگی روزمره. از آنجا که معلم نمی‌تواند در فضای خارج از کلاس و محیط‌های واقعی دانش‌آموز را مشاهده کند و این خانواده است که در تمام لحظات در جریان دقیق رفتار و اعمال دانش‌آموزان قرار می‌گیرد، ارزشیابی از طریق والدین می‌تواند اطلاعات خوبی را در اختیار معلم قرار دهد تا از آنها برای تصمیم‌گیری‌ها و آغاز تمهیدات مناسب استفاده کند.

والدین گرامی

همان‌طور که مستحضرید فرزند شما از طریق فصل اول کتاب مطالعات اجتماعی با موضوع تعاون آشنا شده است و انتظار می‌رود تغییراتی در نگرش‌ها و رفتار وی به وجود بیاید. درباره این تغییرات قبلاً در جلسه حضوری با شما گفت‌وگو کرده‌ایم. اکنون خواشمندیم جدول ارسالی را تکمیل به مدرسه بازگردانید.

نمونه برگه ارزشیابی از طریق والدین که معلم آن را طراحی کرده و به والدین داده است. نام و نام خانوادگی دانش‌آموز:

پرسش‌ها	بلی	خیر	تاحدی	توضیح
• آیا در فرزند شما نسبت همکاری در خانه تغییر نگرش یا رفتاری به وجود آمده است؟ در چه مواردی؟				
• آیا فرزند شما نسبت به موضوع همیاری در محله و جامعه حساس شده است؟ توضیح دهید آیا اقدام یا طراحی انجام شده است؟				
• و				

* ارزشیابی مستمر تنها به فعالیت‌های داخل و خارج از کلاس که در کتاب آمده است، منحصر نمی‌شود. گاه معلم در حین تدریس به آموزش مفاهیم از طریق پرسش و پاسخ می‌پردازد. ارزشیابی از مشارکت دانش‌آموزان در پرسش و پاسخ‌های کلاسی و از طریق فهرست مشاهدات، اطلاعات خوبی برای اتخاذ خط‌مشی‌های مناسب توسط معلم فراهم می‌آورد.

نمرهٔ آزمون‌های کتبی نیز می‌تواند در ارزشیابی مستمر لحاظ گردد؛ اما توجه کنید که اولاً تعداد این آزمون‌ها زیاد نباشد؛ به طوری که مانع از انجام فعالیت‌ها شود؛ ثانیاً این آزمون‌ها نیز منبعی برای برطرف کردن نقاط ضعف دانش‌آموزان تلقی شود.

آزمون‌های عملکردی: نظریه‌های شناختی جدید بر جنبه‌های فکری و خود نظم‌دهی فراگیر تأکید می‌کنند؛ بنابراین امروزه توجه بیشتر معطوف به این است که چگونه فراگیران دانش را تفسیر می‌کنند و به کار می‌گیرند تا مسائل پیچیده را حل کنند. این گونه مهارت‌ها با آزمون‌های سنتی مثل آزمون چند گزینه‌ای، قابل سنجش نیستند.

ارائهٔ یک سخنرانی، ایفای نقش، مصاحبه تولید یک مدل یا ماکت، رسم نقشه و نمودار، تهیهٔ یک پوستر یا روزنامهٔ دیواری نمونه‌هایی از تکالیف عملکردی‌اند.

تکالیف عملکردی می‌تواند تکالیفی باشد که در زمان کوتاه یا طولانی قابل انجام است. برای مثال اگر در یک آزمون عملکردی کتبی از دانش‌آموز بخواهیم اطلاعات داده شده را به صورت نمودار نشان دهد، از آزمون عملکردی کوتاه مدت استفاده کرده‌ایم؛ اما اگر بخواهیم در خارج از مدرسه به منابع مختلفی مراجعه کند و مثلاً دربارهٔ موضوع هشدار در مصرف آب یک پوستر طراحی و درست کند، این کار به زمان طولانی‌تری نیاز دارد.

□ در طراحی آزمون‌های عملکردی نیز ابتدا باید اهداف و انتظارات درس را مطالعه کنیم. بخشی از اهداف را می‌توانیم از طریق آزمون‌های کتبی اندازه‌گیری کنیم؛ اما برای مهارت‌هایی مثل ترسیم یک نمودار یا تولید یک کارت پستال، باید ابزار بخش مناسب عملکردی طراحی کنیم.

سپس معیارهایی برای ارزیابی در نظر بگیریم و به عبارت دیگر «فهرست ارزیابی» از آن عملکرد را تهیه کنیم. برخی از صاحب‌نظران معتقدند که تهیهٔ ملاک‌های یکسان برای همهٔ دانش‌آموزان کار صحیحی نیست و باید تفاوت‌های فردی آنها در نظر گرفته شود. به علاوه نمرهٔ دانش‌آموز باید نشانگر مقایسهٔ او با قبل و پیشرفت یا عدم پیشرفت او باشد.

بعضی از صاحب‌نظران آموزش معتقدند که در ارزشیابی‌های عملکردی باید فرایند انجام کار و تلاش دانش‌آموز به اندازهٔ نتیجهٔ کار او در نظر گرفته شود.

«پوشه کار» مجموعه‌ای از کارهای دانش‌آموزان را دربردارد که به معلم و دانش‌آموز کمک می‌کند تا دربارهٔ روند یادگیری قضاوت کنند. معمولاً انتخاب کارهایی که در پوشه قرار می‌گیرد، باید با توجه به انعکاس پیشرفت دانش‌آموز باشد. روی نمونه‌های انتخابی، تاریخ و اظهار نظر معلم ثبت شده باشد. موارد مختلفی را می‌توان در پوشه کار گذاشت.

تصاویری از فعالیت‌های عملی یا گروهی دانش‌آموزان که امکان نگهداری آنها در پوشه نیست، مثل: روزنامهٔ دیواری، بوستر، ایفای نقش.

نمونهٔ تحقیق دانش‌آموز، کاربرگ‌های فعالیت، نتایج آزمون‌ها یا فهرست‌های مشاهده و بررسی کارها با اظهار نظر معلم، نمونه‌های نوشتاری دانش‌آموز مثل مقاله، متن و ...

شایسته است معلم در پایان هر ماه محتوای پوشه کار هر دانش‌آموز را در حضور خود او بررسی کند و با هم برای بهبود فرایند آموزش تصمیم بگیرد. محتوای این پوشه همچنین باید با والدین بررسی و مشاهده شود. پوشه کار می‌تواند بر علاقه و انگیزهٔ یادگیری دانش‌آموزان تأثیرات مثبتی داشته باشد.

مرحله (۴): اطلاعات جمع‌آوری شده را بررسی و جمع‌بندی کنید و برای کمک به دانش‌آموز در رفع نقایص و مرحلهٔ بعدی آموزش تصمیم‌گیری کنید.

در این مرحله دربارهٔ پیشرفت و نقاط قوت و ضعف دانش‌آموز متناسب با ملاک‌ها، معیارها و انتظارات، جمع‌بندی و قضاوت می‌شود. این قضاوت ممکن است در قالب نمره یا به صورت کیفی و توصیفی باشد. به نظر می‌رسد قضاوت کیفی برای معلمان آسان‌تر و عملی‌تر است. به هر ترتیب ارائهٔ بازخورد مناسب به دانش‌آموز، والدین و معلم به خود، مهم‌ترین بخش این مرحله است.

دفتر نمرهٔ کلاس: دفتر کلاس صرفاً ابزاری برای ثبت نمرات است؛ در صورتی که می‌خواهید از این دفتر استفاده کنید، می‌توانید حاصل قضاوت‌های نهایی خودتان را از فعالیت‌های مختلف دانش‌آموزان در قالب توصیفی یا به صورت نمره در دفتر کلاس ثبت کنید.

II - ۱- ارزشیابی پایانی

ارزشیابی پایانی معمولاً در پایان یک دورهٔ آموزشی انجام می‌شود و از طریق آن مجموعه‌ای

از آموخته‌های دانش‌آموزان در یک دوره اندازه‌گیری می‌شود. به ارزشیابی پایانی «تراکمی» نیز می‌گویند.

در سال‌های اخیر آزمون‌های پایانی به‌ویژه آزمون‌های هماهنگ یا آزمون‌های ورودی مدارس خاص، مشکلاتی را در سیستم آموزشی ایجاد کرده‌اند. یکی از این مشکلات توجه بیش از حد معلمان به نتایج آزمون‌های پایانی است. این توجه موجب می‌شود نقش ارزشیابی مستمر کم‌رنگ شود و معلم نیز بیش از آنکه برای فعالیت‌های یادگیری برنامه‌ریزی کند، بیشتر وقت خود را به آنچه قرار است، ارزشیابی شود، معطوف می‌کند. ارائه سؤال و جواب‌های کلیشه‌ای به دانش‌آموزان، ترغیب به خرید کتاب‌های آزمون‌های چهارگزینه‌ای و سؤال، استقبال غیرآگاهانه خانواده‌ها از کتاب‌های آزمون‌های چهارگزینه‌ای و رویکرد حافظه‌مدار منجر به این می‌شود که تفکر، شیوه صحیح انجام فعالیت‌های آموزشی و سرانجام تحقق اهداف مهارتی و نگرش برنامه‌گفت شود و همه توجه و تمرکز به امتحان پایانی معطوف شود.

نکات مورد توجه در ارزشیابی پایانی

- ۱) آزمون خوب، آزمون‌ای است که منعکس‌کننده تمامی هدف‌های آموزشی و محتوای برنامه باشد؛ اما چون این کار عملاً میسر نیست، معلم با انتخاب سؤال‌ها در واقع نمونه‌هایی فراهم می‌کند تا با آنها کل آموخته‌ها را بسنجد. این نمونه‌ها باید نمونه‌های معتبری باشند.
- ۲) آزمون باید روایی و پایایی لازم را داشته باشد.
- ۳) روایی بودن آزمون یعنی دقیقاً همان چیزی ارزیابی شود که مورد نظر آموزش بوده است و پایایی بودن آزمون یعنی اجرای آن در دفعات مختلف یا گروه‌های مخاطب نتایج بسیار متفاوتی به بار نیاورد. تأکید می‌شود در طراحی آزمون‌های پایانی به اهداف و انتظارات یادگیری هر درس به‌طور جدی توجه و از طرح سؤالات حاشیه‌ای و جزئی و بی‌اهمیت خودداری شود. پرسش‌های غیرمربوط و نادرست، از اعتبار امتحان می‌کاهد.
- ۴) (برای آزمون پایانی از بخش‌های کتاب که علامت سؤال ممنوع دارد، سؤال طرح نشود.
- ۵) پرسش‌ها به زبان ساده و قابل درک، از ساده به مشکل و با رعایت اصول نگارش تنظیم شود و صورت ظاهری برگه، زیبا و خوانا باشد و بارم سؤالات مشخص باشد.
- ۶) به منظور توجه به تفاوت‌های فردی، سؤالات انتخابی نیز طراحی شود.

۷) در طراحی سؤالات از طبقات مختلف بازگویی و برداشش و کاربرد اطلاعات و دانسته‌ها و افعال مختلف مانند محاسبه کردن، وصل کردن، نام بردن، جور کردن، فهرست کردن، به‌خاطر آوردن، ترسیم کردن، تکمیل کردن، مقایسه کردن، دلیل آوردن، تجزیه و تحلیل کردن، طبقه‌بندی کردن، پیش‌بینی، پیشنهاد و اظهار نظر کردن، به‌کار بستن و ... و سؤالات بسته پاسخ و واگرا استفاده شود.

۸) از انواع آزمون‌های عینی و تشریحی و انواع سؤالات چندگزینه‌ای، جورکردنی، صحیح و غلط و ... با رعایت اصول طراحی سؤال هر کدام، استفاده شود و در سؤالات انشایی و تشریحی دامنه و حدود و آنچه از آن سؤال می‌شود، مشخص شود.

۹) در آزمون کتبی پایانی از آزمون‌های عملکردی قابل انجام مثل رسم نقشه و نمودار، ارائه یک طرح و نظایر آن نیز می‌توان استفاده کرد.

به‌طور کلی آزمون‌های پایانی را می‌توان به دو گروه تقسیم کرد:

۱) آزمون‌های عینی که نظر مصحح در بررسی نتایج آن دخالت ندارد، مانند آزمون‌های چندگزینه‌ای (تستی)، جورکردنی، تکمیل کردنی، صحیح و غلط و ...

۲) آزمون‌های تشریحی یا انشایی که خود به دو دسته کوتاه پاسخ (در حد یک کلمه یا عبارت) و گسترده پاسخ تقسیم می‌شوند.

در طرح پرسش‌های صحیح و غلط، می‌توان از دانش‌آموزان خواست اگر سؤالی غلط است، صحیح آن را در مقابل بنویسند. این کار احتمال تأثیر اقبال در پاسخ دادن را کم می‌کند. پاسخ سؤال نباید بدیهی باشد، تا دانش‌آموز بتواند بدون فکر یا مطالعه به آن پاسخ دهد.

در طرح پرسش‌های جورکردنی، باید دستورالعمل‌ها واضح و تعداد پاسخ‌ها بیشتر از پرسش‌ها باشد. در پرسش‌های تکمیل کردنی، برای هر عبارت فقط یک جای خالی را در نظر بگیرید. ضمناً پرسش باید یک پاسخ صحیح داشته باشد و پاسخ آن حافظه‌ای نباشد.

در پرسش‌های چندگزینه‌ای، بهتر است طول عبارت گزینه‌ها یکسان باشد و پاسخ‌های غلط نیز تا حدودی منطقی باشند، نه اینکه آنقدر نامربوط باشند که بتوان با حدس زدن به غلط بودن آنها پی برد. در آزمون‌های تشریحی یا انشایی، دامنه و حدود و ثغور سؤال باید روشن و واضح باشد و دانش‌آموز به خوبی راهنمایی شود و سؤال مبهم نباشد. همان‌طور که قبلاً گفته شد؛ در طرح سؤال از طبقات یا حیطه‌های مختلف استفاده کنید.

نمونه سوالات ارزشیابی کتبی پایانی

۱) مهم ترین کشور صنعتی آسیا که از قدرت های بزرگ اقتصادی دنیاست، کدام کشور است؟ (هدف مهم)

- کره جنوبی ○ هند
○ تایوان ○ ژاپن

۲) کدام یک از شخصیت های زیر در ساختن رصدخانه مراغه نقش داشته اند؟ (هدف مهم)

- عظاملک جوینی ○ خواجه نصیرالدین توسی
○ خواجه نظام الملک ○ خواجه رشیدالدین فضل الله همدانی

۳) عبارت ها را به طور صحیح به یکدیگر مربوط کنید.

عربستان	– آب و هوای سرد در تمام طول سال و یخبندان
داخل و مرکز آسیا	– آب و هوای قاره ای یا بَرّی
سیبری	– آب و هوای گرم و مرطوب
تایوان و شرق چین	– آب و هوای گرم و خشک
	– آب و هوای مدیترانه ای

۴) پاسخ های درست و نادرست را معین کنید :

● گنبد سلطانیه آرامگاه باشکوهی است که به دستور غازان خان ساخته شد. (درست ○ نادرست ○)

● در بین سه حکومت ترک در ایران سلجوقیان، اهمیت بیشتری دارند. (درست ○ نادرست ○)

● خلافت عباسی با حمله هلاکو خان نوه چنگیز برانداخته شد. (درست ○ نادرست ○)

● قیام سربداران علیه ظلم و جور خلیفه عباسی رخ داد. (درست ○ نادرست ○)

۵) سه کشور مسلمان در قاره آفریقا نام ببرید.

۶) محصول مهم هر کشور را از جدول انتخاب کنید و در جای مناسب قرار دهید.

قهوه - شکر - لبنیات - گندم - برنج - پشم - پسته

کوبا (ایالات متحده امریکا) (برزیل) (دانمارک) (

بنگلادش) (نیوزیلند) (

۷) نام سلطان سلجوقی که در نبرد ملازگرد امپراتور روم شرقی را شکست داد،.....

.....بود.

۸) چرا به چهار کشور کره جنوبی، تایوان، هنگ کنگ و سنگاپور بیرهای اقتصادی آسیا

می‌گویند؟

(توجه: پاسخ لازم نیست عین جملات کتاب باشد. دانش‌آموزان باید به رشد اقتصادی

و صادرات این کشورها اشاره کنند)

۹) امریکای شمالی را با امریکای جنوبی از نظر موارد زیر مقایسه کنید:

دین و مذهب:

.....

زبان و فرهنگ:

.....

اقتصاد:

.....

۱۰) چه عواملی موجب پیشرفت کشور ایالات متحده امریکا و تبدیل آن به یک قدرت

بزرگ اقتصادی جهان شده است؟ (ذکر سه علت کافی است)

۱۱) کدام عوامل داخلی مانع از پیشرفت قاره آفریقا شده است؟ (۳ مورد)

۱۲) فرض کنید یک گروه گردشگر اروپایی می‌خواهند به قاره آسیا سفر کنند. شما دو

جاذبه (مکان) گردشگری طبیعی و دو جاذبه گردشگری تاریخی فرهنگی برای بازدید به آنها

پیشنهاد کنید.

نام کشور	جاذبه (مکان) تاریخی - فرهنگی	نام کشور	جاذبه (مکان) طبیعی
.....
.....

(توجه : ۱- پاسخ‌ها می‌تواند خارج از متن و مطالب کتاب باشد. ۲- مکان‌ها و کشورها تکرار نشوند و فقط یک بار ذکر شوند.)

۱۳) فرض کنید شما به یکی از کشورهای آفریقای مرکزی سفر کرده‌اید و با مشکلات آن آشنا شده‌اید. اگر بخواهید دو پیشنهاد به آنها بدهید به چه موضوع مهمی اشاره می‌کنید و پیشنهاد شما برای برطرف کردن آن مشکل چیست؟

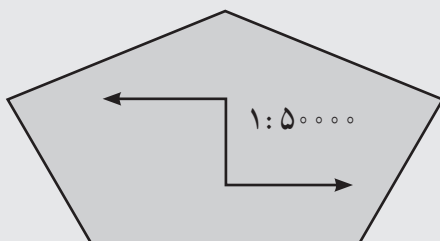
الف)

ب)

۱۴) چرا منطقه جنوب غربی آسیا منطقه‌ای پر تنش است و جنگ‌های زیادی در آن رخ می‌دهد؟ (ذکر سه علت کافی است.)

۱۵) به نظر شما چرا ایران یکی از کشورهای قدرتمند منطقه جنوب غربی آسیاست؟ سه دلیل بیاورید.

۱۶) حسن می‌خواهد از روستای الف به روستای ب برود. مسافت این دو روستا روی نقشه، ۵ سانتی‌متر است. با توجه به مقیاس نقشه، محاسبه کنید حسن چند کیلومتر را باید پیاده‌روی کند؟

۱۷) چرا سلاطین سلجوقی وزیران ایرانی برای خود انتخاب می‌کردند؟

۱۸) دربارهٔ هجوم مغول‌ها به ایران بنویسید :

– رئیس و فرمانده مغولان ؟

– سلطان حاکم در ایران ؟

– نتیجهٔ هجوم و مقابله ؟

.....
.....
.....

۱۹) یکی از تأثیرات ایرانیان بر جانشینان مغول، مسلمان کردن ایلخانان بود. در این باره به‌طور مختصر توضیح دهید.

۲۰) الف) چرا در دورهٔ سلجوقیان شهر و شهر نشینی گسترش یافت؟

ب) دوشهر آباد این دوره را نام ببرید.

ج) چه هنرهایی در ساختن بناهای این دوره رونق یافت؟

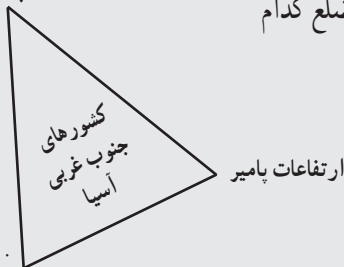
۲۱) شاهرخ پسر تیمور چه فرقی با پدر خود در حکمرانی بر ایران داشت؟ توضیح دهید .

۲۲) اگر منطقهٔ جنوب غربی آسیا را در درون

یک مثلث جای بدهیم، در رأس هر ضلع کدام

مکان‌های مهم قرار می‌گیرد؟

تنگه بسفر و.....

در جای خالی بنویسید.

۲۳) اگر قرار باشد به اروپا سفر کنید و از سه بنا یا مکان تاریخی فرهنگی بازدید کنید، چه

مکان‌هایی را انتخاب می‌کنید؟

(پاسخ می‌تواند خارج از متون و مطالب کتاب نیز باشد)

طراحی سؤال از بخش اول کتاب ۳ نمره فصل ۱-۶

در آزمون کتبی پایانی خردادماه ۱۷ نمره به بخش دوم کتاب (فصل ۷-۱۲) و فقط ۳ نمره به بخش اول کتاب (فصل ۱-۶) تعلق می‌گیرد. در طراحی سؤال از بخش اول، بهتر است پرسش‌هایی طراحی شوند که ناظر به یادگیری‌های عمقی و غیر حافظه‌ای باشند و دانش آموز بتواند بدون خواندن بخش اول که قبلاً ارزشیابی شده است به پرسش‌ها پاسخ دهد.

در این بخش، به پرسش‌های کاربردی مرتبط با زندگی و درخواست پیشنهاد، اظهار نظر و ... توجه می‌شود و به همه پاسخ‌های مستدل و منطقی حتی خارج از محدوده کتاب نمره تعلق می‌گیرد.

نمونه سؤالات

- ۱) یک فرد نیکوکار تصمیم گرفته است در منطقه زندگی شما ساختمانی بنا کند.
الف) شما پیشنهاد می‌کنید این ساختمان به انجام چه نوع فعالیتی بپردازد و کدام نیاز را برطرف کند؟ ب) برای پاسخ خود یک دلیل بیاورید.
- ۲) آقای حسنی ساختمانی را از صاحبان یک شرکت خریده و هنگام تنظیم سند به یک مشکل حقوقی برخورد کرده است؛ اما به قوانین مربوط به خرید و فروش ساختمان و چگونگی طرح شکایت آشنا نیست. او را راهنمایی کنید.
- ۳) سه قاعده‌ای را که هنگام خشم و عصبانیت باید به یاد داشته باشیم، بنویسید:
..... نباید
..... نباید
..... نباید
- ۴) در یک مهمانی به نوجوانی سیگار تعارف می‌کنند. او امتناع می‌کند؛ اما با جمله‌هایی مثل تو دیگر بچه نیستی یا ترسو و او را تحت فشار روانی قرار می‌دهند. به نظر شما آن نوجوان چه باید بکند؟ در یک سطر پاسخ دهید.

۵) به نظر شما چرا برخی از بازی‌های رایانه‌ای برای کودکان و نوجوانان مناسب نیستند؟
۶) دو مورد از فعالیت‌ها یا موضوعاتی را که در زندگی روزانه با آن سرو کار دارید، بیان کنید و بگویید هریک با کدام وزارتخانه مربوط می‌شود؟

۱-

۲-

۷) سه مورد از کاربرد رسانه‌های جدید مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات را در جای خالی جدول بنویسید.

● با استفاده از رایانه و اینترنت، استاد و دانشجو می‌توانند از راه دور با هم ارتباط برقرار کنند و کلاس آموزشی تشکیل دهند (ویدئو کنفرانس)

..... ●

..... ●

.....

۸) با توجه به معلومات پیشین و امسال خود، دو مورد از خصوصیات اخلاقی حضرت علی (ع) را در حکومت‌داری بنویسید.

۹) به نظر شما پیام مهم واقعه عاشورا چیست؟ (در یک سطر)

۱۰) اگر قرار باشد نقش ایرانیان را در پیشرفت‌های فرهنگی و علمی بعد از ورود اسلام به ایران برای یک فرد خارجی توضیح دهید به کدام علم یا هنر اشاره می‌کنید و کدام شخصیت را مثال می‌زنید. (یک مورد از هر کدام)

.....

.....

اهداف کلی برنامه درسی مطالعات اجتماعی در دوره آموزش عمومی (ابتدایی – متوسطه اول)

انتظار می‌رود دانش آموزان در پایان دوره آموزش عمومی

الف) در قلمرو شناخت و علم

۱) علل و عوامل دخیل در دگرگونی‌ها و تغییرات منابع، مکان‌ها، فعالیت‌های اقتصادی و نظام‌های اجتماعی را در طی زمان درک کنند.

(زمان، تداوم و تغییر)

۲) از تغییر و تحولات و تداوم‌ها در زندگی اجتماعی و برخی رویدادهای مهم تاریخی قبل و بعد از اسلام در ایران آگاه شوند و روابط علت و معلولی رویدادها را دریابند.

(زمان، تداوم و تغییر)

۳) چگونگی روابط متقابل جوامع انسانی با محیط‌های طبیعی و تنوع شیوه‌های زندگی در سطوح مختلف (محلی تا ملی، قاره‌ای و جهانی) بشناسند و الگوهای پراکندگی پدیده‌ها و ساختارهای طبیعی و انسانی را در این سطوح درک کنند.

(فضا و مکان)

۴) با برخی منابع، استعدادها و توان‌ها و قابلیت‌های محیطی و انسانی کشور برای توسعه و پیشرفت آشنا شوند و ضرورت و اهمیت حفاظت از محیط را در سطوح مختلف درک کنند.

(فضا و مکان)

۵) حقوق و مسئولیت‌های فردی و اجتماعی را در محیط‌های مختلف (خانواده، مدرسه، محله، شهر و روستا، کشور و جهان) بشناسند.

(نظام اجتماعی)

۶) ساختار، کارکرد و شیوه برقراری ارتباط مناسب را با برخی نهادها، مؤسسات و سازمان‌هایی که در تأمین انواع نیازهای فردی و اجتماعی (از خانواده و مدرسه تا نهادهای اداره‌کننده جامعه نظیر قوای سه‌گانه و حکومت) نقش دارند، بشناسند.

(نظام اجتماعی)

۷) میراث فرهنگی به‌جای مانده از دوره‌های تاریخی قبل و بعد از اسلام در ایران (آداب و سنن و

آثار هنری - معماری، مفاخر و شخصیت‌های علمی، فرهنگی، مذهبی و ... را بشناسند.
(فرهنگ و هویت)

۸) عناصر و مؤلفه‌های هویت (تعلق و تعهد در سطوح مختلف: تعلق به فرهنگ بومی و محلی تا فرهنگ اسلامی - ایرانی و تعهد و احساس مسئولیت تا مقیاس جهانی) را درک کنند.
(فرهنگ و هویت)

۹) اهمیت منابع و نقش آنها را در تأمین نیازها بشناسند و برخی شیوه‌های حفاظت و بهره‌برداری مطلوب از آنها را بدانند.
(منابع و فعالیت‌های اقتصادی)

۱۰) با انواع فعالیت‌های اقتصادی و برخی تحولات مربوط به آنها و مسائل مربوط به اشتغال، فرهنگ کار و بهره‌وری آشنا شوند.
(منابع و فعالیت‌های اقتصادی)

ب) در قلمرو اخلاق و ایمان

۱) به کشور ایران و پیشرفت و آبادانی آن، حفظ میراث فرهنگی، حفظ نظام جمهوری اسلامی و دستاوردهای انقلاب اسلامی علاقه‌مند شوند و به فرهنگ و هویت اسلامی - ایرانی خود، احساس تعلق و افتخار کنند.
(میهن‌دوستی)

۲) نسبت به رعایت تکالیف اخلاقی و وظایف فردی، اجتماعی و شهروندی در سطوح مختلف (زندگی خانوادگی، مدرسه، محله، کشور و جهان) احساس مسئولیت و تعهد کنند.
(مسئولیت‌پذیری)

۳) به همکاری، مشارکت و همیاری در سطوح مختلف، علاقه‌مند باشند و نسبت به اعضای خانواده، اولیای مدرسه و خدمتگزاران جامعه احساس علاقه توأم با قدرشناسی و احترام داشته باشند.
(تعاون توأم با رأفت و احسان)

۴) به برقراری عدالت و احقاق حقوق در زندگی فردی و اجتماعی علاقه‌مند و به ظلم‌ستیزی و حمایت از مظلومان، نیازمندان و مستضعفان در سطوح مختلف (محلی تا جهانی) معتقد باشند.
(حق‌طلبی)

ج) در قلمرو شایستگی های فکری، عقلانی و مهارت ها

۱) توانایی بررسی و کندوکاو در موضوعات محیطی و اجتماعی و مراحل مختلف آن شامل (طرح سؤالات روشن، شناسایی، منابع اطلاعات، تفسیر و تجزیه و تحلیل مدارک و شواهد، جمع آوری داده ها، مقایسه داده ها، طبقه بندی اطلاعات، نتیجه گیری و جمع بندی و ...) را به دست آورند.

(بررسی و کاوش)

۲) بتوانند دانش و اطلاعات را در الگوها و موقعیت های جدید به کار ببرند؛ روش ها یا محصولات جدیدی ابداع کنند؛ به مسائل غیرمنتظره پاسخ دهند و درباره موضوعات محیطی و اجتماعی پیشنهادهایی ارائه کنند.

(خلاقیت)

۳) توانایی مشارکت و کار گروهی را در محیط ها و جوامع گوناگون (خانه، مدرسه، محله و ...) به دست آورند.

(مشارکت)

۴) بتوانند رابطه مؤثر و مفید با دیگران و با نهادهای مختلف در مقیاس های (خانه، مدرسه، محله و جامعه) برقرار کنند.

(برقراری ارتباط)

۵) بتوانند ضمن برقراری ارتباط مناسب با منابع مختلف اطلاعاتی (فهم روابط علت و معلولی، توالی موضوعات، درک متن، ارتباط و عناصر یک رویداد یا پدیده و ...) ایده ها و اطلاعات را به شکل های مختلف پردازش و بیان کنند.

(برقراری ارتباط)

۶) بتوانند موضوعات محیطی و اجتماعی را بر مبنای استنباط و تلقی خویش نقد و بررسی کنند و ضمن بیان احساس و نظر خود، آینده ترجیحی و احتمالی را در برخی زمینه ها پیش بینی کنند.

(واکنش شخصی و اظهار نظر)

اهداف کلی (بروندادهای یادگیری) مطالعات اجتماعی پایه هشتم

فصل یا درس مرتبط	هدف (پیامدهای یادگیری)	شماره هدف	حوزه موضوعی
فصل‌های ۶ و ۷ و ۸	دانش‌آموزان، شواهد و مدارک مربوط به تحولات اجتماعی و فرهنگی ایران را در دوره اسلامی تا حمله مغول بررسی می‌کنند.	۱	زمان، تداوم و تغییر
فصل ۵	دانش‌آموزان، روابط علت و معلولی و ویژگی‌های تحولات تاریخ اسلام را از زمان بعثت پیامبر اکرم (ص) تا قیام عاشورا تجزیه و تحلیل می‌کنند.	۲	
فصل ۶ و درس‌های ۱۴ و ۱۶	دانش‌آموزان، مظاهر و مفاخر فرهنگ و تمدن ایرانی - اسلامی (تا قرن هفتم هجری) و اشتراکات فرهنگی ایران و برخی ملل آسیا و شناسایی و به شیوه مناسب، ارائه می‌کنند.	۳	فرهنگ و هویت
فصل ۴	دانش‌آموزان، تأثیر رسانه‌های ارتباط را بر برخی جنبه‌های فرهنگ و سبک زندگی، نقد و بررسی می‌کنند.	۴	
فصل ۱۰	دانش‌آموزان، ویژگی‌های طبیعی و انسانی منطقه جنوب آسیا و موقعیت استراتژیک آن و جایگاه ایران در منطقه، تجزیه و تحلیل و پیشنهادهایی برای بهبود وضعیت منطقه، ارائه می‌کنند.	۵	فضا و مکان
فصل‌های ۹ و ۱۱ و ۱۲	دانش‌آموزان، روابط متقابل انسان و محیط را در قاره‌های مختلف جهان مقایسه و توزیع فضای آنها را (در نقشه) ارائه می‌کنند.	۶	
فصل ۳	دانش‌آموزان، پیامدهای برخی رفتارهای نابه‌جا مانند اعتیاد و پرخاشگری را شناسایی می‌کنند و می‌توانند در مقابله با این آسیب‌های اجتماعی به شیوه مناسب، تصمیم‌گیری و برخورد کنند.	۷	نظام اجتماعی
فصل ۱	دانش‌آموزان، جنبه‌های مختلف تعاون و همیاری را در سطوح مختلف خانه، مدرسه، محل و جامعه، شناسایی می‌کنند و مسئولانه به کار می‌بندند.	۸	
فصل‌های ۲ و ۳	دانش‌آموزان، وظایف و نقش قوه مجریه و قوه قضائیه را می‌شناسند و می‌توانند با توجه به رفع نیازهای زندگی محلی، روابط مناسب با اجزا و عناصر این نهادها، ارتباط برقرار کنند.	۹	
فصل‌های ۹ و ۱۰ و ۱۱ و ۱۲	دانش‌آموزان، نقش منابع انرژی (نفت و گاز) را در تحولات سیاسی - اجتماعی منطقه با توجه به جایگاه ایران، بررسی و فعالیت‌ها و پیشرفت‌های اقتصادی را در برخی مناطق جهان با یکدیگر مقایسه و تجزیه و تحلیل می‌کنند.	۱۰	منابع و فعالیت‌های اقتصادی

جدول پرسش دروس در زمینهٔ مهارت‌های کاوشگری و مهارت‌های زندگی و پرورش هوش‌های چندگانه (مثال) : بخش مدنی)

فصل	درس	فعالیت	مهارت‌های کاوشگری	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	مهارت‌های سوادخواندن	مهارت‌های حسابی و عددی	پرورش هوش‌های چندگانه
دوم	دوم	۲- آخرین انتخابات ریاست جمهوری در چه سالی برگزار شد؟ انتخابات بعدی در چه سالی برگزار خواهد شد؟ در آن زمان شما چند سال دارید؟	کاوش و بررسی	*	-	*	هوش ریاضی - عددی
سوم	پنجم	۳- الفبا ماجرای حامد را بخوانید و آن را به سلیقهٔ خود در کلاس تعریف و کامل کنید. حدس بزنید پیامدهای این ماجرا چه خواهد بود؟ ب) چه مشکلاتی برای خانوادهٔ بهرام و خانوادهٔ حامد به وجود می‌آید؟	-	*	*	-	هوش میان فردی هوش بیانی - لفظی
سوم	به کار بیندیم	۴- دربارهٔ کار یک وکیل پرس و جو کنید و نتیجه را چند جمله در کلاس بیان کنید. ۲- یک داستان خشن درست کنید.	کاوش و بررسی، برقراری ارتباط	*	*	*	هوش درون فردی

جدول پرسش درس در زمینه مهارت‌های کارشناسی و مهارت‌های زندگی و پرورش هوش‌های چندگانه (مثال) : بخش مدنی)

فصل	درس	فصلیت	مهارت‌های کارشناسی و مهارت‌های زندگی	مهارت‌های سواد خواندن	مهارت‌های حسابی و عددی	پرورش هوش‌های چندگانه
اول	دوم	دوم	۶- پرس و جو کنید آیا در محل زندگی شما اثر یا بنای وقتی وجود دارد؟ واقف آن کیست؟ ۷- متن مربوط به شرکت‌های تعاونی را بخوانید و فواید مادی و معنوی را که در یک شرکت تعاونی وجود دارد، فهرست کنید.	*	-	هوش لفظی - بیانی
اول	اول	اول	۵- به نظر شما چه مکان‌هایی در یک محله می‌تواند به همبستگی و همکاری بیشتر بین افراد آن کمک کند؟ ۶- به نظر شما چه عواملی مانع از همکاری و تعاون می‌شود؟	*	-	هوش بین فردی
اول	دوم	دوم	۲- درباره راه‌هایی که می‌توانید اتفاق کنید، فکر کنید. چند مورد را روی کاغذ یادداشت کنید و سعی کنید آنها را انجام دهید.	*	-	هوش بین فردی هوش درون فردی

جدول پرورشش در زمینه مهارت‌های کاوشگری و مهارت‌های زندگی و پرورش هوش‌های چندگانه (مثال) : بخش تاریخ

فصل	درس	فعالیت	مهارت‌های کاوشگری	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	مهارت‌های سوادخواندن	مهارت‌های حساسی و عددی	پرورش هوش‌های چندگانه
پنجم	نهم	۴- برس وجو کنبد سز انجم عهدنامه تحريم اقتصادى مشركان عليه پاران پیامبر چه بود؟ ۵- کدام یک از وقایعی که روی خط زمان مشاهده می‌کنید، مبدأ تاریخ مسلمانان قرار گرفته است؟ هم اکنون از آن واقع چند سال می‌گذرد؟	پرورش و کاوش بررسی، برقراری ارتباط	-	-	-	پرورش هوش منطقی- ریاضی
ششم	یازدهم	۱- کاربرد شماره (۸) نمودار علت و معلول را در کلاس انجام دهید.	کاوش و بررسی	-	*	-	هوش منطقی- ریاضی

جدول پرورش درس در زمینه مهارت‌های کاوشگری و مهارت‌های زندگی و پرورش هوش‌های چندگانه (امثال) : بخش تاریخ

فصل	درس	فعالیت	مهارت‌های کاوشگری	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	مهارت‌های سوادخواندن	مهارت‌های حسابی و عددی	پرورش هوش‌های چندگانه
هفتم	درس سیزدهم	۵- متن را در گروه بخوانید و علل اقتصادی و سیاسی جنگ‌های صلیبی را فهرست و در کلاس به‌طور مختصر بیان کنید.	بررسی، برقراری ارتباط مشارکت	-	*	-	هوش منطقی - ریاضی هوش لفظی - بیانی
هشتم	پانزدهم	۱- آیا به نظر شما علت هجوم مغولان به ایران فقط قتل اعضای کاروان تجاری آنها بود؟	اطهار نظر و واکنش شخصی	*	-	-	هوش بین فردی هوش منطقی - ریاضی
هشتم	پانزدهم	۳- از متون شماره (۱) و (۲) چه چیزی درباره حمله مغول استنباط می‌کنید؟ ۴- به نظر شما آیا انسان‌ها هنگام جنگ نیز باید حقوق دیگران را رعایت کنند؟	بررسی، برقراری ارتباط اطهار نظر و واکنش شخصی	-	*	-	هوش لفظی - بیانی هوش بیانی
	به کار پیشدم	۵- به‌طور گروهی درباره یکی از آثار هنری، معماری، ادبی... تحقیق کنید و نتیجه را به‌صورت روزنامه دیواری ارائه کنید.	کاوش و بررسی، برقراری ارتباط مشارکت، خلاقیت	*	-	-	

جدول پوشش دروس در زمینه مهارت‌های کارشگری و مهارت‌های زندگی و پرورش هوش‌های چندگانه (مثال) : بخش جغرافیا

فصل	درس	فعالیت	مهارت‌های کارشگری	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	مهارت‌های سوادخواندن	مهارت‌های حسابی و عددی	پرورش هوش‌های چندگانه
نهم	هیچ‌دهم	صفحه ۱۱۹ ۵- اطلس جهان را ورق بزنید و به پرسش‌های مطرح شده پاسخ دهید.	بررسی، برقراری ارتباط	*	-	-	هوش فضایی- مکانی
نهم	هیچ‌دهم	۳- با راهنمایی خانواده، حداقل ۱۰ الی ۱۵ مورد از اجناس و کالاها را که استفاده می‌کنید، انتخاب کنید و ببینید تولید کدام کشور است؟	کارش و بررسی، برقراری ارتباط	*	-	-	هوش
دهم	نوزدهم	۴- با توجه به نمودار، سه کشور پرجمعیت منطقه را نام ببرید.	برقراری ارتباط	*	-	*	هوش منطقی- ریاضی
دهم	بیستم	۲- متن را بخوانید و علل کشمکش‌ها، و جنگ‌ها در منطقه آسیای جنوب غربی را به‌طور خلاصه فهرست کنید.	برقراری ارتباط، بررسی	*	*	-	هوش لفظی- بیانی

جدول پیش‌نویس درس در زمینه مهارت‌های کارشگری و مهارت‌های زندگی و پرورش هوش‌های چندگانه (مثال) : بخش جغرافیا

فصل	درس	فعالیت	مهارت‌های کارشگری	مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زندگی	مهارت‌های سوادخواندن	مهارت‌های حساسی و عددی	پرورش هوش‌های چندگانه
دهم	بیستم	۱- چرا نسبت به سرنوشت فلسطین حساس هستیم؟ ۲- روز قفس را در تقویم امسال پیدا کنید و بگویند چه روزی از ماه مبارک رمضان است؟	واکنش شخصی و اظهار نظر	*	-	-	هوش درون فردی
دهم	به کار بیندیم	۱- کاربرگه شماره ۱۴ محاسبه مقیاس را در کلاس انجام دهید.	برقراری ارتباط	*	-	*	هوش منطقی- ریاضی
دهم	بیستم	۴- پرس و جو کنید : از کاکائو چه استفاده‌هایی می‌کنیم؟ ۵- کاکائو چیست و از آن چه استفاده‌هایی می‌شود؟	برقراری ارتباط	*	-	*	هوش فضایی- مکانی هوش منطقی - ریاضی
یازدهم	بیست و دوم		کاوش و بررسی	*	-	-	-
دوازدهم	بیست و چهارم	دربارۀ یکی از موضوعات قاره استرالیا تحقیق و یک روزنامه دیواری درست کنید.	کاوش و بررسی، برقراری ارتباط، مشارکت، خلاقیت				هوش بین فردی هوش طبیعت‌گرا